

SAVONIA

■ OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

PERHEHOIDON KIRJAAMINEN

Tarve ja todellisuus

TEKIJÄT: Kirsti Häkkinen
Annikki Savolainen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma			
Työn tekijä(t) Kirsti Häkkinen ja Annikki Savolainen			
Työn nimi PERHEHOIDON KIRJAAMINEN – Tarve ja todellisuus			
Päiväys	20.2.2016	Sivumäärä/Liitteet	55
Ohjaaja(t) Anne Waldén			
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyössä tutkittiin, miten sijoitettujen lasten perhehoidossa kirjaamisella voidaan vaikuttaa sijoituksen onnistumiseen ja kehittää sijoitusprosessin kulkua. Tarkoituksena oli tuoda näkyväksi kirjaamiskokeiluun osallistuneiden sijaisvanhempien ja lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia ja sen aikana heränneitä ajatuksia. Tavoite oli selvittää, voidaanko kirjaamalla parantaa sijoitetun lapsen osallisuutta ja tiedonkulkua toimijoiden välillä, sekä miten kirjaaminen vaikuttaa sijaisvanhempien ammattitaidon kehittymiseen ja yhteiskunnalliseen arvostukseen. Työn toimeksiantajana oli Itä-Savon sosiaalialan osaamiskeskus ISO, jonka hallinnoimassa Perho-hankkeessa kokeiltavana ollut sovellus oli laadittu.</p> <p>Tutkimusmenetelmä oli kvalitatiivinen tutkimus, joka toteutettiin puolistrukturoituna yksilö- ja ryhmähaastatteluna. Haastateltavat olivat kirjaamiskokeiluun osallistuneita sijaisvanhempia, kunnan sosiaalityöntekijöitä sekä lastensuojelun perhehoitoyksiköiden työntekijöitä Mikkelin ja Kuopion alueelta. Sijaisvanhemmista viisi antoi haastattelun, kunnan sosiaalityöntekijöitä oli yksi ja neljä työskenteli perhehoitoyksiköissä Mikkeliissä ja Siilinjärvellä. Heidät oli valittu Perho-hankkeen toimesta ja osa työntekijöistä oli ollut mukana jo sovelluksen kehittämistyössä. Kvalitatiivinen tutkimus menetelmänä soveltui hyvin rajatulle tutkimusjoukolle, jolla uskottiin olevan runsaasti tietoa tutkittavasta asiasta. Haastattelun avulla saatiin arvokasta kokemustietoa kirjaamisesta.</p> <p>Tutkimuksen mukaan kirjaamisella voidaan parantaa yhteistyötä sijaisvanhempien ja lastensuojelun työntekijöiden välillä, koska sovellukseen kirjaaminen ei ole sidottu aikatauluihin. Tietoa siirtyy monelle toimijalle yhdellä kirjauksella, jolloin kaikilla osapuolilla on käytössään ajantasainen tieto sijoitetusta lapsesta ja sijaisperheen tilanteesta. Lapsen mukaan ottamista kirjaamiseen pidettiin tärkeänä, jotta lapsen oma ääni tulee kuulluksi. Biologisten vanhempien rooli ja lapsen yhteydenpito hänelle läheisiin nousi vahvasti esille. Heidän tukemisekseen osapuolet voivat lisätä tukea etenkin sosiaalityöntekijöiden taholta, ettei se jää sijaisvanhempien varaan. Kirjaamisen koettiin jäsentävän omaa työtä ja tuovan siihen suunnitelmallisuutta ja ammatillista otetta. Kirjaamiseen toivottiin kuitenkin koulutusta, jotta se on yhdenmukaista ja keskittyisi olennaisiin asioihin. Ammatillisuuden myötä myös yhteiskunnallisen arvostuksen toivottiin parantuvan. Työstä maksettavat palkkiot ja korvaukset nähtiin liian pieninä suhteessa sijaisvanhempien tekemän työn vaatimuksiin.</p> <p>Tutkimus vahvisti käsitystä siitä, että perhehoitotyön kirjaamiseen on selkeä tarve. Samalla se toi esille sijaisvanhemmuuden haasteita, jotka vaativat ratkaisuja ja toimenpiteitä. Hyvän ja onnistuneen sijoituksen edellytyksiä voidaan parantaa ottamalla huomioon tutkimustuloksista esille nousseita seikkoja. Palaute sovelluksesta auttaa sen jatkokehittämisessä, jotta siitä saadaan luotua käyttäjiä mahdollisimman hyvin palveleva versio.</p>			
Avainsanat lastensuojelu, huostaanotto, sijoitus, perhehoito, osallisuus, lähiyhteisö			

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Kirsti Häkkinen and Annikki Savolainen			
Title of Thesis DOCUMENTATION IN FAMILY CARE – Need and Reality			
Date	20.2.2016	Pages/Appendices	55
Supervisor(s) Anne Waldén			
Client Organisation /Partners Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO			
<p>Abstract</p> <p>The thesis studied how documentation in family care affects the outcome of taking children into care and how it helps the development of the whole process. The aim was to bring visible the experiences and the awakened thoughts of foster parents and child protection workers participated in the application software experiment. The goal was to find out whether documentation improves the participation and the flow of information between the workers in the field of child welfare as well as how documentation affects the development of the professionalism of foster parents and social valuation. The thesis was commissioned by the East-Savo Center of Excellence on Social Welfare, ISO, which was the administrator of an EU project called Perho-project and controlled the software experience.</p> <p>The research method was a qualitative study which was carried out by half structured individual and group interviews. The interviewees were foster parents and social workers both in municipals and regional family care unit who participated in the experience Mikkeli and Siilinjärvi areas. They were selected by the Perho-project and some of the employees had been involved in the development of the application software. The quality research was well suited to a limited number of surveyd who are believed to have plenty of information about the subject under research. The interviews provided valuable information about the experiences of documentation.</p> <p>According to the study documentation improved cooperation between foster parents and social workers in child care because it was not tight to any schedules. Using the application it was possible to reach all the parties by one statement and transmit real time information. To allow children themselves participate in documentation was considered important so that children's own voice becomes heard. The role of biological parents and their contacts with their own children came up strongly. The study shows that biological parents require strong support from the social workers which would ease the stress of foster parents. The documentation was considered to structure foster parents own work and bring them more systematical and professional approach. According to the study training to documentation is required in order to make it coherent and concentrate on essential matters. Professionalism contributes to the social prestige which was hoped to improve. In the study fees and contributions were considered inadequate in relation to the requirements of the family care as work.</p> <p>The study confirmed the clear need for documentation of family care. At the same time it highlights the challenges of foster parents which require solutions and actions. The qualifications for good and successful family care can be improved by taking into account the findings that emerged from this study. The experiences and feedback of the trial application help to continue the development of the most suitable application software for family care.</p>			
<p>Keywords</p> <p>child protection, taking into care, relocation, family care, participation, near relative</p>			

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	ITÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS JA PERHO-HANKE.....	8
2.1	Perho-hankkeen tavoitteet.....	8
2.2	Perho-hankkeen loppuraportti.....	9
3	PERHEHOITO LASTENSUOJELUSSA.....	10
3.1	Lastensuojelun keskeisiä periaatteita.....	11
3.2	Lapsen osallisuus	12
3.3	Lähiyhteisön huomioiminen lastensuojelussa	13
3.4	Sijoitusprosessi lastensuojelussa	14
3.5	Tavallinen perhe sijaisperheenä	17
3.6	Sopivan sijaisperheen löytäminen	18
3.7	Perhehoidon laatu ja sijaisvanhempien tukeminen	21
3.8	Kirjaaminen perhehoidossa.....	22
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
4.1	Tutkimusmenetelmä ja kohdejoukko	25
4.2	Tutkimusaineiston keruu	26
4.3	Tutkimusaineiston analyysi	28
4.4	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	30
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	32
5.1	Tiedonkulku eri toimijoiden välillä	32
5.2	Tavoitteena ajantasainen perherekisteri	33
5.3	Kertomus sijaisperheen tuesta	34
5.4	Lapsen tarina ja lähiyhteisö	35
5.5	Sijoitetun lapsen elämänhistoria ja lähiyhteisön merkitys	36
5.6	Perhehoidon ammatillisuus	38
5.7	Muita huomioita.....	39
6	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ TUTKIMUKSESTA	40
7	POHDINTA.....	44

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	46
LIITE 1: ALOITUSKYSELY OHJELMISTOKOULUTUKSEEN OSALLISTUJILLE.....	50
LIITE 2: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO 1	51
LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO 2 SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE.....	53

1 JOHDANTO

Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja huoltajilla. Perustuslain (Laki perustuslaista 1999, §19) mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien tahojen mahdollisuuksia turvata lapsen turvallinen kasvu ja hyvinvointi. Samoin myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (Unicef) velvoittaa artiklassa kolme asettamaan lapsen edun etusijalle kaikessa viranomaistoiminnassa. Silloin, kun vanhemmat tai muut huoltajat eivät yhteiskunnan tuesta huolimatta kykene huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista, tarvitaan lastensuojelua.

Lastensuojelu on laajasti käsittäen lasten suojelua ja se nähdään lastensuojeluviranomaisten toiminnan lisäksi myös muiden viranomaisten ja kansalaisten asiana. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää, joista toimijoiltaan laajin on yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen, kuten turvallinen elinympäristö, päivähoido- ja varhaiskasvatuspalvelut, koulu, harrastustoiminta sekä muu lähiympäristö ja lapsen lähiyhteisö. Toiseksi lastensuojelun tehtävänä on vanhempien tukeminen kasvatus-työssä muun muassa asiakassuunnitelmia tekemällä ja tarjoamalla avohuollon tukitoimia. Kolmas tehtävä on varsinainen lastensuojelutehtävä. (THL 2015.)

Nykyisen käytännön mukaan viranomaisen on ensisijaisesti tarjottava avohuollon palveluita ja tukimuotoja avun tarpeessa oleville perheille. Näitä voivat Lastensuojelun käsikirjan mukaan (THL 2015) olla muun muassa tuki ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellinen tukeminen, lapsen kuntoutus- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä tukiperhe tai -henkilö. Tapauksissa, joissa avohuollon keinoin ei voida taata riittävää tukea perheelle, ne eivät ole lapsen edun mukaisia tai mahdollisia eikä turvallista kasvu- ja kehitysympäristöä voida taata lapselle, joudutaan turvautumaan lapsen huostaan ottamiseen. Huostaanotto ja sijaishuolto on järjestettävä, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään (Laki lastensuojelulaista 2007, § 40).

Lastensuojelulain 50 §:n mukaan lapsen sijaishuolto on 1.1.2012 alkaen ollut järjestettävä ensisijaisesti perhehoidossa. Sijaishuolto voidaan järjestää laitoshuoltona ainoastaan silloin, jos sijaishuollon järjestäminen muulla tavoin ei ole lapsen edun mukaista. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sekä jälkihuoltona. Näitä lapsen sijaishuollon muotoja ovat muun muassa perhehoito, ammatillinen perhehoito, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeen mukainen sijoitusmuoto. Sijaishuoltoa koskevien viime vuosina tehtyjen lakimuutosten tavoitteena on ollut siirtää painopiste laitoshuollosta perhehoitoon. Samalla halutaan nostaa perhehoidon tasoa ja laatua sekä tukea perhehoitajien jaksamista ja osaamista. Perhehoidon tavoitteena on turvata lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon, läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää sosiaalista kehitystä ja perusturvallisuuden kasvua.

Tässä tutkimuksessa keskityimme nimenomaan perhehoitoon, joka tarkoittaa lapsen ympärivuorokautisen huolenpidon ja kasvatuksen järjestämistä yksityis- eli sijaiskodissa. Sijaisperheet tekevät

työtä toimeksiantosuhteen perusteella eli perheellä on kirjallinen sopimus lapsen sijoittavan kunnan sosiaalitoimen kanssa. Lapsen lähettävä kunta maksaa sijaisvanhemmille korvauksena työstä erillisen hoitopalkkion ja kulukorvauksen. Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa sijoitettu lapsi saa mahdollisimman paljon tavallista perhettä vastaavan kasvuympäristön ja -yhteisön. Käytämme tässä opinnäytetyössä kotona tapahtuvasta perhehoitotyön tekijöistä nimitystä sijaisvanhemmat tai sijaisperhe. Sijaisvanhemmilta ei vaadita soveltuvaa ammatillista koulutusta eikä sosiaalipalvelujen valvontaa koskevaa lainsäädäntöä sovelleta sijaisperheisiin. Tämän vuoksi heillä ei myöskään ole lain tuomaa veloitetta lapsen kasvun ja kehityksen systemaattiseen kirjaamiseen.

Lähtökohta opinnäytetyöllemme oli kiinnostus aiheeseen ja opintojen aikana tekemämme oppimistehtävä, jossa paneuduimme kuvaamaan perhehoidon kirjaamistarvetta ja vallitsevaa todellisuutta. Samaan aikaan saimme tietoa Itä-Savon sosiaalialan osaamiskeskuksen hallinnoimasta Perho-hankkeesta, jonka puitteissa oltiin laatimassa kirjaamisen työkaluksi atk-ohjelmistoa. Hankkeessa järjestettiin kyseisen ohjelmiston käyttökokeilu, jossa sen toimivuutta kirjaamisen välineenä testattiin käytännössä.

2 ITÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS JA PERHO-HANKE

Opinnäytetyömme toimeksiantajana toiminut Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (jatkossa ISO) on yksi Suomen yhdeksästä lakisääteisestä alueellisesta toimijasta. Lain sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta (2001, §1-2) mukaan tarkoituksena on luoda ja ylläpitää koko maan kattava alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi. Samalla lain tarkoitus on turvata erityisosaamista vaativat asiantuntijapalvelut myös pienille kunnille.

ISO:n toiminta-ajatus on vahvistaa ja aktivoida tietoon ja asiantuntijaosaamiseen perustuvaa sosiaalialan kehittämistä. Sen visio ulottuu vuoteen 2025 ja tavoitteena on itäsuomalaisten arjessa toteutuva ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus sekä osallisuus ja yhteisöllisyys. Toiminta-alueeseen kuuluvat Kainuu, Pohjois-Karjala, sekä Pohjois-Savon ja Etelä-Savon maakunnat. Taustaorganisaationa toimii ISO-yhdistys ry ja merkittävänä yhteistyötahoina ovat alueen kunnat, kuntayhtymät, tutkimus- ja koulutusorganisaatiot, järjestöt, maakuntaliitot ja aluehallintoviranomaiset sekä ministeriö, THL ja Kuntaliitto. (ISO 2015.)

2.1 Perho-hankkeen tavoitteet

Perhehoidon alueellinen toimintamalli ja osallistavan kirjaamisen edellytykset eli lyhyesti Perho-hanke oli ISO:n koordinoima EU-hanke, jota rahoitti Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos eli THL ajalla 1.2.2014 – 31.5.2015. Yhteistyökumppaneina Perho-hankkeessa olivat Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämysyksikkö ja Mikkelin alueella vuonna 2013 toimintansa aloittanut Perhehoitoyksikkö Pessi. Käytämme näistä jatkossa yhteistä nimitystä perhehoitoyksikkö. Toimintaympäristö kattoi Pohjois-Savon alueella 14 kuntaa (Juankoski, Joroinen, Kaavi, Keitele, Lapinlahti, Leppävirta, Pielavesi, Rautalampi, Rautavaara, Siilinjärvi, Suonenjoki, Tervo, Varkaus ja Vesanto) ja Etelä-Savossa 8 kuntaa (Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mikkeli, Pertunmaa, Pieksämäki, Puumala ja Rantasalmi). Molemmat perhehoitoyksiköt toimivat omalla alueellaan maakunnallisesti ja tarjoavat kunnille lastensuojeluun liittyvää tukea ja organisoivat lastensuojelun kehittämistoimintaa. Yksiköiden tehtäviin kuuluvat myös sijais- ja tukiperheiden rekrytointi, valmennus, arviointi sekä lapselle sopivan sijaisperheen etsiminen ja sijoituksen alkuvaiheen tuki. Muita yhteistyökumppaneita hankkeessa olivat Itä-Suomen yliopisto, Savonia AMK, Mikkelin AMK sekä tietotekniikkayritykset ISTEKKI JA CHAINalytics. (ISO 2013, 17-21.)

Perho-hankkeen taustalla oli pyrkimys kehittää Pohjois- ja Etelä-Savon lastensuojelun perhehoitoa ylikunnallisessa yhteistyössä. Loppuraportissa todetaan, että hankkeessa oli tarkoituksena ”vahvistaa perhehoidon roolia lastensuojelun ensisijaisena sijoitusmuotona ja tukea perhehoitajien ammatillista identiteettiä” (Häkälä ja Lehmuskoski 2015, 2). Samalla haluttiin tukea maakunnissa toimivia perhehoitoyksiköitä tiedonhallintaa kehittämällä. Perho-hankkeen tavoite oli kehittää alueellisesti toimintamalleja ja ratkaisuja tiedonhallintaan, jotka tukevat monista toimijoista muodostuvaa palvelukokonaisuutta. Samalla tavoiteltiin osallistavan kirjaamisen kehittämistä ohjelmistokeinoilla ja siitä saatavia kokemuksia.

2.2 Perho-hankkeen loppuraportti

Perho-hankkeen loppuraportti Uudistuva tiedonhallinta lastensuojelun perhehoidossa (Häkälä ym. 2015) löytyy myös verkkoversiona. Siinä todetaan ohjelmistokokeilun osoittaneen, että sosiaalihuollossa asiakastietojärjestelmiä voidaan kehittää nopeallakin aikataululla. Edellytyksenä on tarkka asiakastietojärjestelmien ja tietojärjestelmäpalveluiden laatiminen. Kokeilu osoitti, että systemaattiseen perhehoidon kirjaamiseen siirtyminen tukee toimintatapoja ja käytäntöjä eri toimijoiden yhteistyössä.

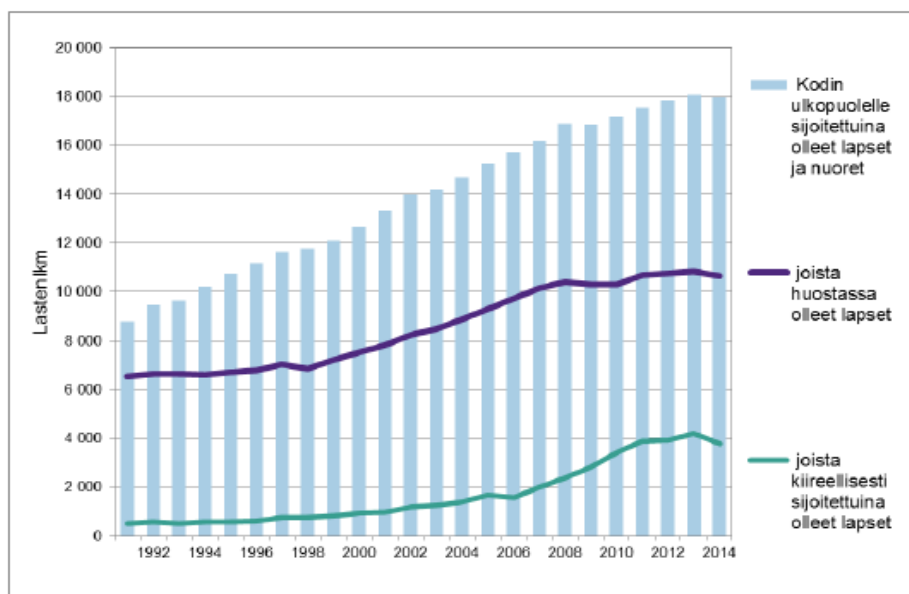
Raportin mukaan lähtökohta hankkeen kokeilulle oli sijaisvanhempien työn kirjaaminen siellä, missä sitä varsinaisesti tehdään. Näin tehdään sijaisvanhempien työ näkyvämmäksi ja nostetaan esille havainnot lapsen kasvusta arjen tasolla. Ohjelmistoon on kirjattava keskeisiä asioita, jotka vaikuttavat sijoituksen onnistumiseen. On hankkeen mukaan olennaista, että palvelun tuottaja itse kirjaa omaa työtään ja havaintojaan lapsen kehityksestä. Ohjelmistoa kokeilleiden mukaan suurin hyöty uuden toimintatavan käyttöönotosta tulee sijoitetulle lapselle.

Ohjelmistokokeilu osoitti raportin mukaan, että tietokoneelle tehdyn ohjelman avulla voidaan merkittävästi tukea alueellisten perhehoitoyksiköiden toimintaa. Raportissa tuodaan esille, että ohjelmistosta on selkeästi hyötyä kuntien lastensuojelutyöhön, perhehoitoyksiköille, sijaisvanhemmille ja etenkin sijoitetun lapsen osallisuuden parantamiseen. Hankkeen vaikuttavuudesta todetaan, että sen avulla voitiin yhtenäistää kahden eri alueen perhehoitoyksikön tiedonhallintakäytäntöjä ja kehittää perhehoitoyksiköiden, kuntien sosiaalitoimen ja sijaisvanhempien välistä tiedonvaihtoa. Yhtenä ohjelmiston tärkeimmistä eduista pidetään sopivan sijaisperheen löytämisen helpottumista. Raportin mukaan aktiivisimpia kokeilijoita olivat sijaisvanhemmat, joiden odotuksia ohjelmisto selvästi vastasi. Hankkeessa mukana olleet sosiaalityöntekijät ja perhehoitoyksiköiden työntekijät olivat kokeilleet ohjelmistoa selvästi vähemmän.

3 PERHEHOITO LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelulain (1999, §1-2) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Ensisijainen vastuu tämän toteutumisesta on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla ja lastensuojelua tekevien viranomaisten on tarvittaessa tuettava heitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa tarjoamalla tarvittavia palveluita ja tukitoimia. Lasten etua tarkasteltaessa on huomioitava lapselle läheisten ihmissuhteiden säilyminen, mahdollisuus osallistumiseen ja omiin asioihin vaikuttamiseen sekä kielen, kulttuurin ja uskonnollisen taustan kunnioittaminen.

Lastensuojelu on työntekijämäärältään suurin palvelutehtävä sosiaalihuollossa ja Perho-hankesuunnitelman (ISO 2013, 2) mukaan itäsuomalaisista sosiaalityöntekijöistä ja sosionomeista noin kolmasosa työskentelee lastensuojelun kentällä. Vastaavasti Talentian (Landgren ja Pesonen 2015, 20) julkaisemassa selvityksessä Vastavalmistuneiden urapolut 2014 todetaan, että vuosina 2012 - 2013 valmistuneista sosionomeista (AMK) lastensuojelulaitoksissa työskentelee 15 % ja sosiaaliohjaajina 12 %. Tarve lastensuojelutyölle kasvaa koko ajan, koska sijoitusten ja huostaanottojen määrä kasvoi tasaisesti vuoteen 2013 saakka. Vuonna 2014 määrä laski 1,4 prosenttia ja vuoden 2015 tilastot puuttuvat vielä.

KUVIO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991- 2014 (Kuoppala ja Säkkinen 2015, 1).

Vuonna 2014 sijoitettiin kiireellisesti 3773 lasta, määrässä on vähennystä 10 prosenttia vuoteen 2013. Kaikenkaikkiaan vuonna 2014 huostassa oli yhteensä 10675 lasta. Yllä olevassa kuviossa 1. olevat pylväät osoittavat kaikkien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää. Sijoitettujen kokonaisluvussa 17958 ovat mukana myös avohuollon kautta tilapäisesti sijoitettuna tai jälkihuollon tuki-toimissa olevat lapset ja nuoret. (Kuoppala ja Säkkinen 2015, 1.)

3.1 Lastensuojelun keskeisiä periaatteita

Lastensuojelun käsikirjan (THL 2015) mukaan lähtökohtana lastensuojelussa on lapsen etu ja sen tulee olla kaikkien lastensuojelutoimenpiteiden keskeinen arviointiperuste. Käsikirjasta löytyvät lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun keskeiset periaatteet, joita on tässä aluvuossa avattu lyhyesti ja tämän tutkimuksen kannalta oleellisilta osin. Lapsen edun tulee toteutua ja sitä on arvioitava koko ajan sekä lapsen ollessa kotona että tilanteissa, jossa hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Lapsen edun toteutumista arvioidaan sen mukaan, miten eri ratkaisuilla turvataan lapselle:

- tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi
- läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet
- mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä
- iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito
- taipumuksia vastaava koulutus
- turvallinen kasvuympäristö
- ruumiillinen koskemattomuus ja loukkaamattomuus
- itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen
- mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioista sekä
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen.

Lastensuojelun keskeisissä periaatteissa lähdetään siitä, että lapsi on aktiivinen toimija omassa elämässään ja hän on omien asioidensa asiantuntija. Sen vuoksi kaikenikäisillä lapsilla on oikeus ilmaista mielipiteensä ja toivomuksensa häntä koskevissa asioissa ikä ja kehitystaso huomioiden. Osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta olla mukana hoitamassa omaan elämään vaikuttavia ja merkityksellisiä asioita. Erityisesti heikommassa asemassa oleville lapsille ja nuorilla on taattava mahdollisuus tulla kuulluksi. Tämän vuoksi kaikilla lastensuojelutyötä tekeillä tulisi olla riittävät valmiudet ja osaaminen yhteistyöhön sekä toimintaympäristössä sellaiset rakenteet ja resurssit, jotka mahdollistavat aidon osallisuuden toteutumisen. (THL 2015.)

Lastensuojeluprosessin kaikissa vaiheissa tulisi auttaa ja tukea myös sijoitetun lapsen vanhempia, huoltajia sekä muita kasvatuksesta ja huolenpidosta vastaavia henkilöitä. Huostaanottotilanteissakin tavoite on perheen yhdistäminen myöhemmässä vaiheessa ja se edellyttää vanhempien kuntouttamista. Sijoitetulle lapselle tulisi taata mahdollisuus yhteydenpitoon biologisiin vanhempiin, sisaruksiin ja muihin läheisiin ihmisiin myös huostaanoton aikana, jotta mahdollinen paluu omaan perheeseen olisi helpompaa. Poikkeuksellisesti yhteydenpitoa voidaan säädellä tai estää, mikäli se ei ole lapsen edun mukaista ja vaarantaa hänen turvallisen kasvunsa ja kehityksensä. (THL 2015.)

Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti lastensuojelun asiakkaille on taattava oikeus tukeen ja tasapuoliseen kohteluun riippumatta missä kunnassa he asuvat. Oikeusturvan toteutumiseksi lastensuojelun toimintakäytäntöjen tulisi olla yhteneväisiä ja asiakastilanteiden ratkaisujen johdonmukaisesti tehtyjä. Sijoitettujen lasten kohdalla on huolehdittava yksilöllisestä iän, sukupuolen, äidinkielen, kulttuurin ja uskonnon huomioon ottamisesta. Kaikissa lastensuojelullisissa keinoissa on noudatettava suhteellisuusperiaatetta, joka tarkoittaa riittävän avun ja tuen tarjoamista asiakkaalle, mutta liiallisen voimakkaita keinoja tulee välttää. Apua tarvitseva lapsi ja perhe on kyettävä tunnistamaan riittävän ajoissa, mutta sisäisiin perhetilanteisiin ei voi liian herkästi puuttua. Työntekijät joutuvat toimimaan

vaikkeassa tuen tarjoamisen ja kontrollin välitilassa, jossa vaaditaan hienovaraisia toimintatapoja. (THL 2015.)

Työn toteuttamiseksi tarvitaan suunnitelmallisuutta, jämäkkää johtoa sekä tavoitteellista ja pitkäjänteistä toimintaa. Lastensuojelussa työprosessin pohjana on aina yksityiskohtainen asiakassuunnitelma, joka taas perustuu lapsen tarpeiden huolelliseen selvittämiseen. Tavoitteet ja suunnitelma ovat tarpeen työn vaikuttavuutta ja tehostamisen tarvetta arvioitaessa. Suunnitelmaa on kuitenkin seurattava ja päivitettävä aktiivisesti, jotta kaikilla toimijoilla on ajantasainen tieto käytössään. Onnistuneen lastensuojelutyön yksi avaintekijä on oikea-aikaisuus. Oli tarjottava tuki sitten avopalvelua tai intensiivisempää tukea, on varmistettava, että sitä on tarjolla riittävässä määrin ja tarpeellisen ajan. Lastensuojelun palveluiden tulisi vastata lasten ja perheiden tarpeisiin ja toimia koordinoitusti. Niiden tulisi myös olla yhdenmukaisia eri puolilla maata. (THL 2015.)

3.2 Lapsen osallisuus

Lastensuojelun käsikirja (THL 2015) määrittelee lapsen osallisuuden niin, että ”lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä.” Nämä vaikutusmahdollisuudet ovat ratkaisevan tärkeitä lapsen oman identiteetin kehittymisen kannalta ja lapsella on oikeus olla asianosainen kaikissa häntä koskevissa lastensuojeluasioissa ilman ikärajoja. Lapsen ikä on kuitenkin aina huomioitava asioista kerrottaessa ja häntä kuultaessa. Ensimmäinen lapsiasiavaltuutettu Maria-Kaisa Aula on ollut sitä mieltä, että lapsen oikeuksista juuri oikeus osallistumiseen on Suomessa heikoimmin tunnettu (Hotari, Oranen ja Pösö 2013, 149). Lastensuojelun tulee rakentua huolella tehtyihin tilannearvioihin. Lapsen ja hänen lähiyhteisönsä tuottama tieto tulee olla keskiössä. Sosiaalityössä on meneillään uudenlaisen ammatillistumisen vaihe, jossa pyritään toimijoiden suunnitelmalliseen ja voimavaroja kokoavaan yhteistyöhön.

Lapsen etu on hänen kannaltaan parhaan ratkaisun löytyminen kussakin tilanteessa. Edun määrittäminen voi toisinaan olla monimutkaista. Eri osapuolilla on erilainen käsitys lapsen parhaasta eikä päätöksiä voi aina tehdä lapsen tai hänen vanhempiensa mieltymysten mukaan. Mietittäessä lapsen etua on ajateltava ratkaisun vaikutuksia pitkällä aikavälillä. Tulevaisuutta ei voi ennustaa ja siksi epävarmuuden sietokyky on olennaista, kun tehdään lastensuojelun päätöksiä. Niissä on myös huomioitava lapselle läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden säilyminen. (Ensi- ja turvakotien liitto.) Suomen laki –verkkosivuston artikkelissa (Larros 2014-10-21) referoidaan Henna Pajulammin väitöskirjaa *Lapsi, oikeus ja osallisuus*, jossa hän kirjottaa, että ”lapsen etu on lapsioikeuden periaatteista tärkein, mutta samalla käytännössä ongelmallisin”. Pajulammi viittaa kirjassaan yhdysvaltalaisen professori Rober Mnookin pohdiskeluun perustuuko lapsen etu hänen onneensa, hengelliseen kasvuun vai taloudelliseen tuottavuuteen. Pajulammin mielestä suomalainen määritelmä lapsen edusta perustuu suomalaisten tuomareiden arvomaailmaan ja etua määriteltäessä huomioidaan muitakin kuin juridisia seikkoja. Edelleen hänen mukaansa käsitteen lapsen etu alle voidaan piilottaa muitakin kuin edun mukaisia syitä, kuten ratkaisu ”tuntuu” oikealta ilman syvempää pohdintaa. Yhteinen juridinen mittapuu löytyy esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta (Unicef, artikkelit 3-9),

jonka mukaan lapsen näkemykset on otettava huomioon ja hänellä on oikeus vapaasti esittää mieltänsä ja ylläpitää henkilökohtaisia suhteita läheisiinsä.

Lastensuojeluun liittyvässä kehittämisessä ja tutkimuksissa on viimeisen parin vuosikymmenen ajan kiinnitetty erityistä huomiota lasten ja nuorten osallisuuteen. Tutkimusten mukaan lasten ääni jää helposti aikuisten näkökantojen taakse eikä huostaanotto-prosessissa edelleenkään ole riittäviä työvälineitä tai keinoja, joilla voitaisiin taata lapsen riittävä osallisuus. (Bardy ja Heino 2013, 21.) Tutkimuksissa on myös havaittu, että lasten ääni aiemmin luullusta poiketen tulee lastensuojelun asiakirjoissa esille toiveina, ajatuksina sekä kertomuksina siitä, kuinka lapset käsittävät tilanteensa (Kääriäinen 2006, 45). Tämän hetken tieto sijoitetusta lapsesta on lähes aina toisen käden tietoa, jota tuottavat muun muassa sijaisvanhemmat ja sosiaalityöntekijät. Lapsen kokemukset ja tuntemukset hänen omalla kielellään kerrottuna eivät tule todennetuksi.

3.3 Lähiyhteisön huomioiminen lastensuojelussa

Kiintymyssuhdeteoria korostaa läheisten ja pysyvien ihmissuhteiden merkitystä lapsen terveelle kehitykselle ja etenkin varhaiset hoivakokemukset vaikuttavat kauaskantoisesti lapsen elämässä. Kasvatustieteen tohtori Mirjam Kallandin (2011, 207-209) mukaan sijoitettaessa lasta perheen ulkopuolelle rikotaan tätä perusperiaatetta ja lapsen elämässä tapahtuu katkos. Tämän lisäksi lastensuojelun sijoituksessa lapselta usein puuttuu kokemus varhaisesta turvallisesta kiintymyssuhteesta. Sijoitetulla lapsella on heikot lähtökohdat ja hänen kehitykseensä liittyy suuri riski myöhemmille ongelmille. Kallandin (2011) artikkelissa todetaan, että suomalaisen tutkimusaineiston mukaan lastensuojeluasiakkaiden suurimmat ongelmat ovat perheen päihde- ja mielenterveysongelmat, perheväkivalta sekä lapsen laiminlyönti ja pahoinpitely.

Sijotetun lapsen historian selvittämistä pidetään tärkeänä, koska menneisyyden vähäisetkin hyvät hoivakokemukset voivat aktivoitua uudelleen ja auttaa lasta selviytymään hyvässä ympäristössä (Kalland 2011, 213). Uunituoreessa kirjassaan *Rakasta, kärsi ja uskalla* sijaisäidiksi ryhtynyt Stiina Hänninen (2016, 197) siteeraa sijaisvanhemmuus -keskustelupalstan kommenttia; ”Bio-vanhemmat eivät ole vihollisia perheessämme, vaan jokapäiväinen keskustelunaihe. Lapset tasan tarkkaan tietävät taustansa ja vanhempansa, eikä heitä kukaan ole kieltänyt pitämästä yhteyttä heihin.” Hännisen (2016, 197-198) mukaan on kuitenkin harvinaista, että sijoitetun lapsen vanhemmat asuvat yhdessä. Kun nämä lapset piirtävät sukupuunsa, siitä tulee enemmänkin sukumetsä kaikkien nykyisten ja entisten äitien, isien, isovanhempien, sisarusten ja sisaruspuolten kanssa. Sijoituksen alkuvaiheessa on yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa tarkkaan määriteltävä lapsen kehityksen kannalta tärkeimmät ihmiset, joihin lapsi voi pitää yhteyttä mahdollisuuksien mukaan.

Väitöskirjassa *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten selviytymisestä* Anna-Liisa Lämsä (2009, 206) toteaa perheen merkityksen nousevan erityisesti esille. Lasten, vanhempien, perheen ja suvun muodostama tiivis verkosto ja sen antamat tuen mahdollisuudet vaikuttavat oleellisesti ihmisen selviytymiseen erilaisista ongelmista. Lämsän tutkimusaineiston mukaan lähisuku oli ensijainen avunpyyntöjen kohde,

mikäli apua oli saatavilla. Ristiriitaista hänen tutkimuksensa perusteella olikin, että lapsen tai nuoren ongelmien syy tai osatekijä oli myös näiden ongelmien ensisijainen ratkaisu.

Julkaisussa Toimiva lastensuojelu (STM 2014) nähdään haasteena lastensuojelun keskittyminen lapsen palvelujen järjestämiseen eikä vanhempien auttamisen kokonaisuutta suunnitella yhdessä. Oman suunnitelman laatimista lastensuojelun asiakkaana oleville perheen vanhemmille kannatetaan etenkin siksi, että sijoitetulla lapsella on usein suuri huoli omista vanhemmistaan. Lisäksi yhden tahon tekemä kuntoutussuunnitelma edistäisi tiedonkulkua huostaanotto-prosessissa ja voisi edistää perheen uudelleen yhdistämisen velvoitetta.

Lapsen lähiyhteisöllä tarkoitamme tässä tutkimuksessa hänen biologisia vanhempiaan tai muita huoltajiaan, sisarusia sekä muita hänelle läheisiä ihmisiä. Lastensuojelulaissa (1999, §45) todetaan, että lapsen huolto säilyy tietyin rajoituksin hänen huoltajillaan myös sijoituksen aikana. Sosiaalihuolto päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta, opetuksesta sekä terveydenhuollosta. Saman lain § 54 mukaan:

”sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vieraillemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.”

Sijoitusprosessissa keskitytään usein lapsen edun ajamiseen ja unohdetaan biologisten vanhempien hätä ja tuen piiriin saattaminen. Yhteydenpito lapsen ja hänen läheistensä kanssa jää usein sijaisperheen aktiivisuuden varaan. Lastensuojelun käsikirja (THL 2015) ohjeistaa työskentelyssä sijoitetun lapsen vanhempien lasten kanssa avoimuuteen ja vanhempien aitoon kuulemiseen. Tällä on myönteinen vaikutus luottamuksellisen asiakassuhteen muodostumiselle, joka puolestaan auttaa vanhempia suhteiden säilyttämisessä lapseen. Vanhemmat luopuvat usein yhteydenpidosta lapseen, koska kokevat huonommuutta ja epäonnistumista siitä, etteivät he kykene hyvään vanhemmuuteen. Biologiset vanhemmat ovat lapselle korvaamattoman tärkeitä kaikkine puutteineenkin ja hylkäämisen kokemus on lasta vahingoittavaa.

3.4 Sijoitusprosessi lastensuojelussa

Lastensuojelulain (2007, §40) mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan elimen huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuolto, jos:

1. puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat avakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai
2. lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään.

Huostaanottoon ja sijaishuoltoon voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia tai ne ovat riittämättömiä, sekä silloin kun arvioidaan sijoituksen olevan lapsen edun mukainen. Lapsi voidaan lyhytaikaisesti sijoittaa myös avohuollon tukitoimena, jolloin on

kyse vanhempien ja lapsen suostumuksella tehdystä toimenpiteestä määrääjäksi. Avohuollon sijoitus eroaa joiltakin osin varsinaisesta huostaanotosta ja kiireellisestä sijoituksesta. Näitä eroja avataan seuraavassa taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Erot avohuollon sijoituksen ja huostaanoton välillä (Ensi- ja turvakotien liitto 2015).

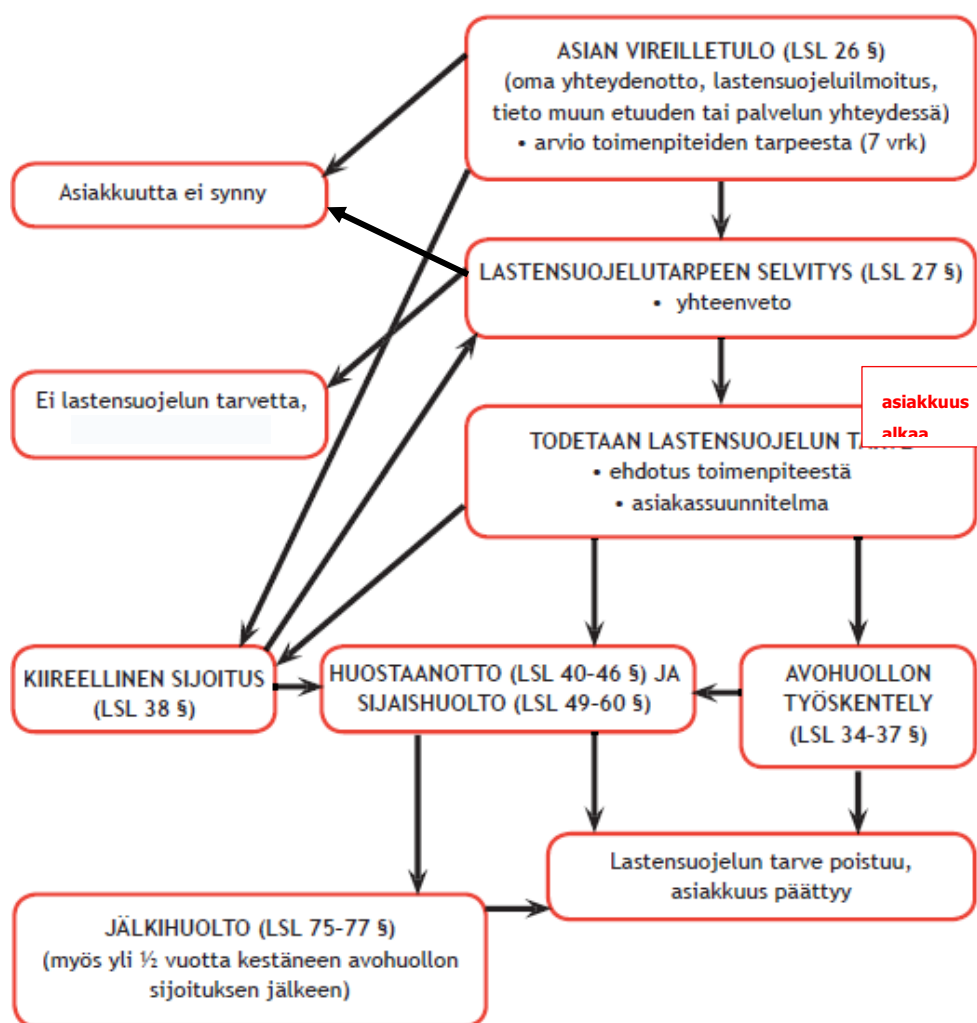
	Sijoitus avohuollon tukitoimena	Huostaanottona
Miksi tehdään?	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen tuen ja avun tarvetta pitää selvittää tai lapsi tarvitsee kuntoutusta, jota ei voida kotona toteuttaa tai vanhemmat eivät voi väliaikaisesti huolehtia lapsesta esimerkiksi sairauden takia. 	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaamiseksi, silloin kun lapsen olosuhteet tai oma toiminta saattavat hänet vakavaan vaaraan.
Kuka sijoitetaan?	<ul style="list-style-type: none"> Lapsi yhdessä vanhempien tai toisen vanhemman kanssa tai lapsi yksin. 	<ul style="list-style-type: none"> Lapsi
Kuka päättää?	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, huoltajat ja 12 vuotta täyttänyt lapsi yhdessä. Joissain tilanteissa vain toisen huoltajan suostumus riittää. Perustuu aina sopimukseen. Sijoitusta ei voi tehdä, jos vanhempi tai 12 vuotta täyttänyt lapsi sitä vastustaa. 	<ul style="list-style-type: none"> Johtava sosiaalityöntekijä, jos huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi suostuvat huostaanottoon tai hallinto-oikeus, jos joku (huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi) vastustaa huostaanottoa.
Mihin sijoitetaan?	<ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelulaitokseen, sijaisperheeseen tai muuhun yhdessä sovittavaan paikkaan. 	<ul style="list-style-type: none"> Sijaisperheeseen tai lastensuojelulaitokseen Huostaanoton purkamisvaiheessa sijoituspaikka voi lyhytaikaisesti olla myös lapsen oma koti.
Kuinka kauan kestää?	<ul style="list-style-type: none"> Sijoituksen kesto sovitaan yhdessä silloin, kun sijoituksesta päätetään. Kestoa pitää arvioida vähintään kolmen kuukauden välein 	<ul style="list-style-type: none"> Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja niin kauan, kun se on lapsen kannalta parempi vaihtoehto kuin kotiin palaaminen. Kestoa pitää arvioida vähintään kerran vuodessa.

Taulukosta ilmenevien erojen lisäksi avohuollon sijoituksessa sosiaalityöntekijöillä ei ole oikeutta kieltää lapsen ja vanhemman tapaamisia. Lastensuojelussa voidaan perustelluista syistä rajoittaa lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa. Avohuollon sijoitusta suunniteltaessa 12 vuotta täyttänyt lapsi voi vastustaa sijoitusta, jolloin sitä ei voida toteuttaa. Lastensuojelussa on kuulemisvelvoite, mutta lapsi voidaan ottaa huostaan tuomioistuimen päätöksellä. (Ensi- ja turvakotien liitto.)

Lastensuojelullinen prosessi ja palvelutarpeen selvitys käynnistyvät aina lastensuojeluilmoituksen saapumisesta sosiaalitoimeen. Ensisijaisesti ilmoitus tehdään lapsen asuinkunnan sosiaalitoimistoon. Ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, jos hänellä herää epäily lapsen voivan huonosti. Salassapitosäännökset eivät koske lastensuojeluilmoituksen tekoa ja sen voi tehdä myös lapsi itse tai hänen vanhempansa. (THL 2015.) Lastensuojelulain (2007) §25 listaa erikseen ne tahot, joilla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Lastensuojeluilmoituksen vastaanottaneella sosiaalityöntekijällä on seitsemän arkipäivää aikaa selvittää, edellyttääkö ilmoitus palvelutarpeen arvioinnin käynnistämisen tai lapsen kiireellisen sijoituksen. Asiakkuutta lastensuojeluun ei synny, mikäli yhteydenoton ja perheen tapaamisen jälkeen todetaan, ettei tarkempaan arviointiin ole aihetta. Asiakkuutta ei myöskään ole vielä arviointivaiheessa.

Alla olevassa kuviossa 2. kuvataan lastensuojeluprosessin eteneminen. Aina prosessi ei johda lastensuojelun asiakkuuteen, vaan sosiaalityöntekijä voi todeta asioiden perheessä olevan kunnossa. Arvioinnissa voi myös selvitä, että perhe tarvitsee tukea arjen sujumiseen, mutta varsinaista lastensuojelullista tarvetta ei ole. Tällöin perhettä tuetaan avohuollon tukitoimin, kuten esimerkiksi perhetyöntekijän käynneillä viikottain. Perhe voi saada avohuollon tukipalveluita joko lastensuojelun asiakkaana tai uuden sosiaalihuoltolain (Laki sosiaalihuoltolaiksi 2015) mukaisesti tarpeeseen perustuen. (THL 2015.)

KUVIO 2. Lastensuojeluprosessin eteneminen (Pesäpuu ry).

Palvelutarpeen arvioinnin tekee yleisimmin sosiaalityöntekijä työparinaan sosiaaliohjaaja, käytännössä osin myös sosiaaliohjaaja, jolla on työparina perhetyöntekijä. Arviointikäynnejä perheeseen tehdään 1-10 kertaa ja perheen lasten kanssa työskennellään myös ilman vanhempia kartoittaen tilannetta perheessä. Arviointikäynneistä tehtyjen kirjausten perusteella sosiaalityöntekijä tekee koosteen arvioinnin tuloksista ja yhteisessä tapaamisessa perheen kanssa päätetään jatkotoimista. Päädyttäessä lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle vaihtoehtoina ovat perhehoito, ammatillinen perhehoito tai laitoshoido. Äärimmäisissä tapauksissa saatetaan tarvita osastojakso sairaalassa ennen varsinaista sijoitusta.

3.5 Tavallinen perhe sijaisperheenä

Perhehoidolla lastensuojelussa tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa eli sijaisperheessä (Laki perhehoitolaiksi 2015, §3). Perhehoitoa voidaan käyttää huostaan otettujen ja kiireellisesti sijoitettujen lasten hoidon ja huolenpidon järjestämiseksi tai, kun lapsi sijoitetaan avohuollon tukitoimenpiteenä. Lastensuojelulain (2007, §50) mukaan valinnassa tulee kiinnittää huomiota huostaanoton perusteisiin, lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Koti on lapselle luonnollinen kasvu- ja toimintaympäristö. Lapsen kiinnittyminen perheeseen ja vanhempiin luo pohjaa itseluottamuksen syntymiselle ja kyvylle luottaa toisiin ihmisiin. Samalla perhe välittää lapselle yhteiskunnan arvoja, sekä luo ja välittää tietoa, joka siirtyy sukupolvelta toiselle.

Sijoitetun lapsen perhehoito voidaan järjestää joko tavallisessa perheessä tai ammatillisessa perhekodissa. Merkittävin ero näiden välillä löytyy perhehoitolaista (2015), jonka §:ssä 7 mainitaan, että perhekodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään neljää henkilöä huomioiden samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset tai muut erityistä hoitoa tarvitsevat henkilöt. Vastaavasti ammatillisessa perhekodissa voidaan §:n 8 mukaan hoitaa enintään seitsemää henkilöä huomioiden muut hoitoa tarvitsevat. Lisäksi ammatillisessa perhekodissa vaaditaan soveltuva koulutus ainakin yhdelle työntekijälle. Eroja on myös palkkioiden ja kulukorvausten määrässä sekä toiminnan valvonnassa.

Tässä tutkimuksessa perhehoidolla tarkoitetaan tavallisia perheitä, jotka ottavat kotiinsa sijoitettuja lapsia viettämään turvallista ja vakaata arkea. Perhekodin on terveydellisesti ja muilta olosuhteiltaan pystyttävä vastaamaan sijoitetun lapsen tarpeita. Sijaisvanhemmaksi hyväksytään henkilö, joka koulutuksen, kokemuksen tai muiden henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan on soveltuma perhehoitajaksi. Perhehoitolain mukaan jokaisen sijaisperheen on suoritettava ennakkovalmennus, joka nykyisellään tarkoittaa Pride-valmennusta. Valmennus on 3-6 kuukautta kestävä prosessi, joka sisältää 27 tuntia ryhmävalmennusta, vähintään kaksi perhekohtaista tapaamista sekä kotitehtäviä. Kouluttajana toimii Pesäpuu ry:n kouluttama kouluttajapari. Käytännön järjestelyistä ja organisoinnista vastaavat pääosin alueelliset perhehoitoyksiköt. (Lastensuojelun käsikirja 2015; Pesäpuu.)

KUVIO 3. Tuki- ja sijaisperheresurssin huolehtiminen ja toimintamalli (Häkälä ym. 2015, 24).

Yllä olevassa kuviossa 3. on Perho-hankkeessa mallinnettu prosessi, joka kuvaa sijaisperheeksi haluavan perheen matkaa imoittautumisesta tai sähköisen yhteydenottolomakkeen täyttämisestä sijaisvanhemmaksi päätymiseen. Lisätietoa ja materiaalia asiasta on muun muassa Pesäpuu ry:n verkkosivuilla.

Seuraavalla sivulla olevasta kuviosta 4. puolestaan nähdään, miten lapsen sijoittaminen perheeseen etenee vaiheittain prosessinomaisesti. Sijaisvanhempi tai –vanhemmat solmivat lapsen sijoittavan kunnan tai kuntayhtymän kanssa toimeksiantosopimuksen, jonka sisältö on perhehoitolaissa (2015, §10) määritelty.

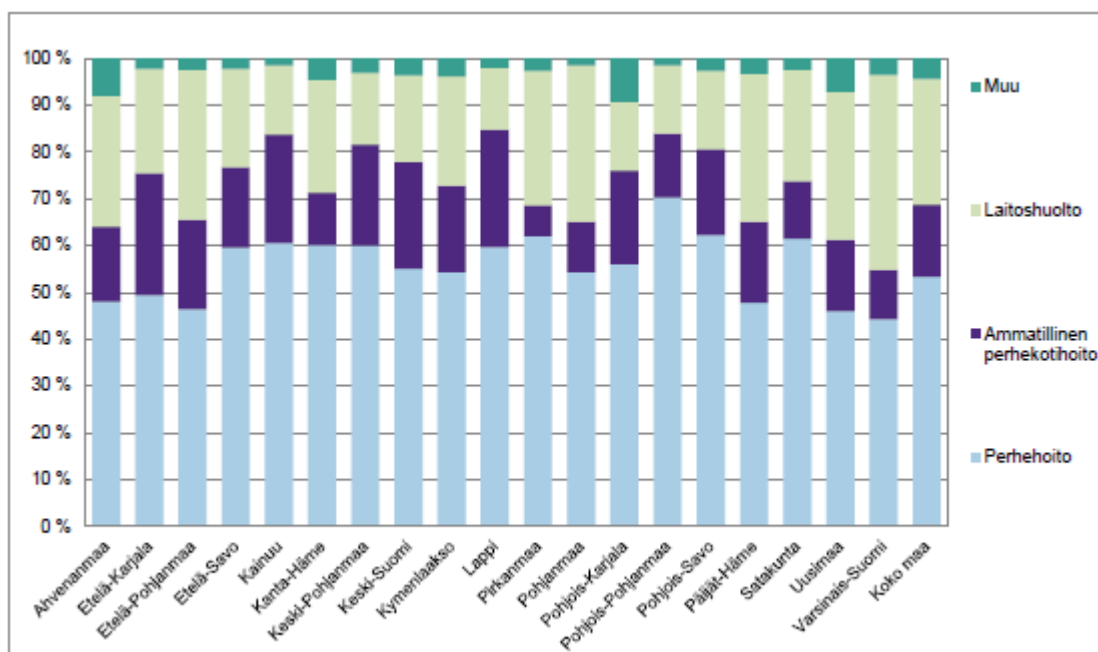
KUVIO 4. Lapsen sijoitusprosessin vaiheet (Pesäpuu ry).

Sopimuksessa mainitaan muun muassa perhehoitajan palkkion määrä, muiden kustannusten korvaaminen, sijoitetun lapsen yksilöllisistä tarpeista aiheutuvien kustannusten korvaaminen, sopimuksen kesto, perhehoitajan oikeus vapaaseen sekä perhehoitajalle annettava valmennus, koulutus ja ohjaus. Tämän lisäksi he tekevät sopimuksen perhehoidon järjestämisestä, jonka sisältö on osin sama kuin edellä. Tarkemmin ne on määritelty perhehoitolain (2015) §:ssä 11. Laissa säädetään hoitopalkkion ja kulukorvauksen minimimäärät, jotka vuonna 2016 ovat 686,25 euroa ja 410,66 euroa kuukaudessa. Halutessaan kunta voi maksaa isompaa korvausta.

3.6 Sopivan sijaisperheen löytäminen

Sijaisperheeksi voivat hakea tavalliset perheet, jotka ovat valmiita sitoutumaan lapsesta huolehtimaan niin pitkäksi aikaa kuin se on lapsen kannalta tarpeellista. Perhehoidon osuus sijoitusmuotona on kasvanut koko ajan. THL:n julkaisemista tilastoista (Kuoppala ym. 2011; 2015) käy ilmi, että vuonna 2000 perhehoidossa oli 5586 lasta ja nuorta, vuonna 2010 heitä oli 5785 ja vuonna 2014 yhteensä 6880. (Kuoppala ja Säkkinen 2011, 1; 2015, 1). Valtakunnallisesti perhehoitoon sijoitettujen

lasten määrä vuonna 2014 oli yli puolet (53 %), joka selviää alla olevasta kuviosta 5. Maakunnallisesti perhehoidon osuus vaihtelee vajaasta 50 prosentista noin 78 prosenttiin.

KUVIO 5. Huostassa olleet lapset sijoitusmuodon mukaan maakunnittain 31.12.2014 (Kuoppala ym. 2015, 5).

Tutkimusalueellamme Etelä- ja Pohjois-Savossa perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä on noin 60 prosentissa, kuten alla olevasta taulukosta 1. selviää. THL:n tilastoerittelyjen (2015, 5) mukaan Etelä-Savossa oli vuonna 2014 yhteensä 220 lasta huostassa ja heistä perhehoidossa 131. Vastaavat luvut Pohjois-Savon osalta olivat yhteensä 485, joista perhehoidossa 302 lasta.

TAULUKKO 2. Huostassa olleet lapset sijoitusmuodon mukaan Etelä- ja Pohjois-Savossa vuosina 2010 ja 2014. (Kuoppala ym. 2011, 4; 2015, 3.)

Sijainti	Perhehoito		Ammatillinen perhekoti		Laitoshuolto		Muu	
	2010	2014	2010	2014	2010	2014	2010	2014
Etelä-Savo	119 (57 %)	131 (60 %)	54 (26 %)	38 (17 %)	30 (14 %)	46 (21 %)	7 (3 %)	5 (2 %)
Pohjois-Savo	285 (57 %)	302 (62 %)	119 (24 %)	89 (18 %)	30 (15 %)	81 (17 %)	17 (3 %)	13 (3 %)
Koko maa	4133 (50 %)	4794 (53 %)	1716 (21 %)	1340 (15 %)	2230 (27 %)	2402 (27 %)	248 (3 %)	398 (4 %)

Laitoshoidon osalta laskua ei ole tapahtunut, mikä osittain selittyy sillä, että erittäin haasteellisten lasten ja nuorten osuus sijoitettujen joukossa lisääntyy koko ajan. Etenkin murrosikäiset ovat haasteellinen ryhmä. Heille on vaikea löytää sijaisperhettä ja usein laitossijoitus onärkevin vaihtoehto. Lapsen sijaisperheen valinnan täytyy aina perustua yksilökohtaiseen lapsen edun harkintaan. (Laki lastensuojelulaista 2007, § 4.1). Sopivan sijoituspaikan löytyminen mahdollisimman nopeasti on lapsen edun mukaista.

Ympäri Suomea on alueellisesti perustettu lastensuojelun perhehoitoyksiköitä, joiden tehtävänä on tarjota erityisosaamista kuntien työntekijöille lastensuojelussa vaadittaviin työtehtäviin. Perhehoidon järjestämistä, kehittämistä ja koordinoimista onärkevää toteuttaa alueellisesti yhteneväisin periaattein. Yksiköt eroavat jonkun verran keskenään, mutta yksi keskeinen työtehtävä on perhehoitoon sijoittamisen tukeminen ja koordinoimista. Toiseksi perhehoitoyksiköt tukevat sijaisvanhempia etenkin sijoituksen alussa ja järjestävät erimuotoista koulutusta ja tukea sijaisperheille vuosittain. (Häkälä ym. 2015, 15.)

Perho-hankkeen loppuraportissa (Häkälä ym. 2015, 18-19) todetaan alueellisten perhehoitoyksiköiden ylläpitävän omia rekistereitään sijaisperheistä. Käytäntö on kirjavaa, joillakin alueilla rekisteri sisältää vain oman alueen perhehoitajia, toisilla taas on rekisterissään myös oman alueen ulkopuolella toimivia sijaisperheitä. Myös rekisterin muoto ja toteutustapa vaihtelevat käsin tehdyistä koosteista sähköiseen rekisteriin tai kunnan tietoverkossa olevaan koosteeseen. Näihin kirjataan sijaisperheiden perustiedot hakemushetkellä ja niitä päivitetään perhehoitoyksiköissä mikäli sijaisperheet ilmoittavat muutoksista tiedoissaan.

Lain yksityisistä sosiaalipalveluista (2011, §1-2) on tarkoitus varmistaa yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavien tahojen palvelun laatu ja asianmukaisuus. Laki koskee niitä sosiaalialan ammatillista ohjausta ja neuvontaa koskevia yksityisiä henkilöitä, yhteisöjä tai säätiöitä, joiden omistama liikeyritys harjoittaa liike- ja ammattitoimintaa korvausta vastaan. Kyseisen lain §25 mukaan näistä lupaviranomaiset pitävät yhdessä yllä valtakunnallista tietojärjestelmää, jotta lupa-asoiden käsittely, valvonta ja tilastointi ovat mahdollisia. Näihin tietojärjestelmiin kuuluu erillisenä osana rekisteri yksityisistä palveluntuottajista, joihin sijaisperheet lukeutuvat.

Lupaviranomaisten rekisterit eivät ole kuntien tai lastensuojeluyksiköiden käytössä. Rekisterit eivät myöskään kosketa tavallisten perheiden tuottamaa perhehoitoa, koska he ovat aiemmin mainitussa toimeksiantosuhteessa kuntaan. Näitä sijaisperheitä valvoo perhehoitolain (2015, §22) mukaan lapsen sijoittanut kunta ja sen sosiaalihuollosta vastaava toimielin, jotka voivat halutessaan tarkastaa sijaiskodin toiminnan ja toimitilat ilman ennakoilmoitusta.

Perheestä eroon joutuminen on lapselle aina traumaattinen kokemus ja hän tarvitsee aikaa toipuakseen siitä. Siksi on hyvin tärkeää, että lapselle löytyisi hänen tarpeitaan vastaava sijaisperhe. Mikäli sijaisperhettä joudutaan vaihtamaan, on lapsen toipuminen moninkertaisesta traumasta hyvin pitkäaikaista ja vaikeaa. Lapsella voi olla biologisessa perheessään koettuja hylkäämisen kokemuksia entuudestaan, mikä lisää vaikeuksia luottaa uusiin ihmissuhteisiin. (Shierman 2009, 3- 6). Hajallaan

olevat tiedot sijaisperheistä hankaloittavat sijoitusprosessia ja johtavat joskus sijoituspaikan vaihtumiseen, kun olosuhteet ja lapsen tuen tarpeet osoittautuvat liian haastaviksi. Tämän vuoksi lastensuojelun toimijoilla on pitkään ollut toiveena yhtenäinen ja ajantasainen perherekisteri, joka palvelee niin kuntien kuin lastensuojeluyksiköidenkin tarvetta.

3.7 Perhehoidon laatu ja sijaisvanhempien tukeminen

Lastensuojelupalveluiden toteuttamiseen, arviointiin, kehittämiseen ja johtamiseen on Sosiaali- ja terveysministeriössä laadittu laatusuositus (Lavikainen, Puustinen-Korhonen ja Ruuskanen 2014, 3), joka on suunnattu lastensuojelun toimijoille, mutta myös lapsille, nuorille ja vanhemmille. Suositusten keskiöön on asetettu lapsi. Julkaisussa kuvataan viisi eettistä periaatetta, jotka ovat asiakkaan ihmisarvo ja perusoikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus, ammattihenkilöstön työn laatu sekä vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri.

Perhehoitoon vastaavanlainen laatusuositus on vasta tekeillä. Kansanedustaja Susanna Huovinen (2014-11-13) otti asiaan kantaa ollessaan peruspalveluministeri syksyllä 2014. Hän antoi tuolloin julkilausuman, jonka mukaan perhehoidon tukea ja laatua on kehitettävä myös muilla tavoin kuin lainsäädännön avulla. Huovinen puhui teemasta myös valtakunnallisilla lastensuojelun perhehoidon päivillä marrakuussa 2013. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti keväällä 2015 työryhmän, jonka tehtävänä oli perhehoidon toimivuuden selvittäminen ja toimivien laatusuositusten luominen. Tavoitteena on valmistella laatusuositukset ottamalla huomioon muutokset lainsäädännössä ja toimintaympäristössä. Näillä viitataan muun muassa uudistuneisiin sosiaalihuolto- ja perhelakeihin. (STM 2014b.) Työryhmälle on annettu tehtäväksi:

1. arvioida perhehoidon toimintamalleja, perhehoitajien koulutusta ja tukea, sekä perhehoidossa olevien osallisuuden toteutumista ja kehittämistarpeita
2. laatia työryhmän arvion perusteella laatusuositukset laadukkaalle perhehoidolle.

Sijoitetun lapsen asuinkunta vastaa perhehoitajan tuesta, joka jakautuu taloudelliseen, tiedolliseen, emotionaaliseen sekä käytännön arjen apuun ja tukeen. Työn toteutuksessa tarvittava tuki määräytyy sijoitettavan lapsen tarpeesta, joka määritellään hoito- ja kasvatussuunnitelmassa. (THL 2015.) Käytännössä sijoittajakunta sijaitsee usein kaukana ja sosiaalityöntekijät ovat hyvin kuormitettuja työssään. Riittävän ja oikea-aikaisen tuen varmistamiseksi keväällä kokeiltu ohjelmisto on yksi ratkaisu tavoitettavuuden parantamiseksi ja viestinnän tehostamiseksi. Ajantasaisen tiedon välittyminen sosiaalityöntekijöille auttaa sijaisvanhempia saamaan tarpeiden mukaista tukea ajoissa.

Suomen kuntaliiton verkkosivuilla Aila Puustinen-Korhonen (2013-08-12) kokoaa yhteen lastensuojelu- ja perhehoitolakien olennaisia muutoksia, jotka vaikuttavat sijaisperheiden toimintaan. Jotta perhehoito olisi lapsen edun mukaista, täytyy sijaisperheen vastata lapsen tarpeita, hänelle on taattava riittävät tukitoimet ja ne on kirjattava toimeksiantosopimukseen. Perhehoitolain (2015, §7) mukaan sijaisvanhemmille on nimettävä jokaista hoidettava lasta kohden vastuuhenkilö ja mahdollisuus tavata häntä tarvittaessa. Tuen toteuttamistapa on vapaa ja yhtenä muotona Perho-hankkeen toimijat näkivät nyt kehitetyn ohjelmiston kautta tapahtuvan keskustelun verkossa tai sähköpostiviestein. Laki

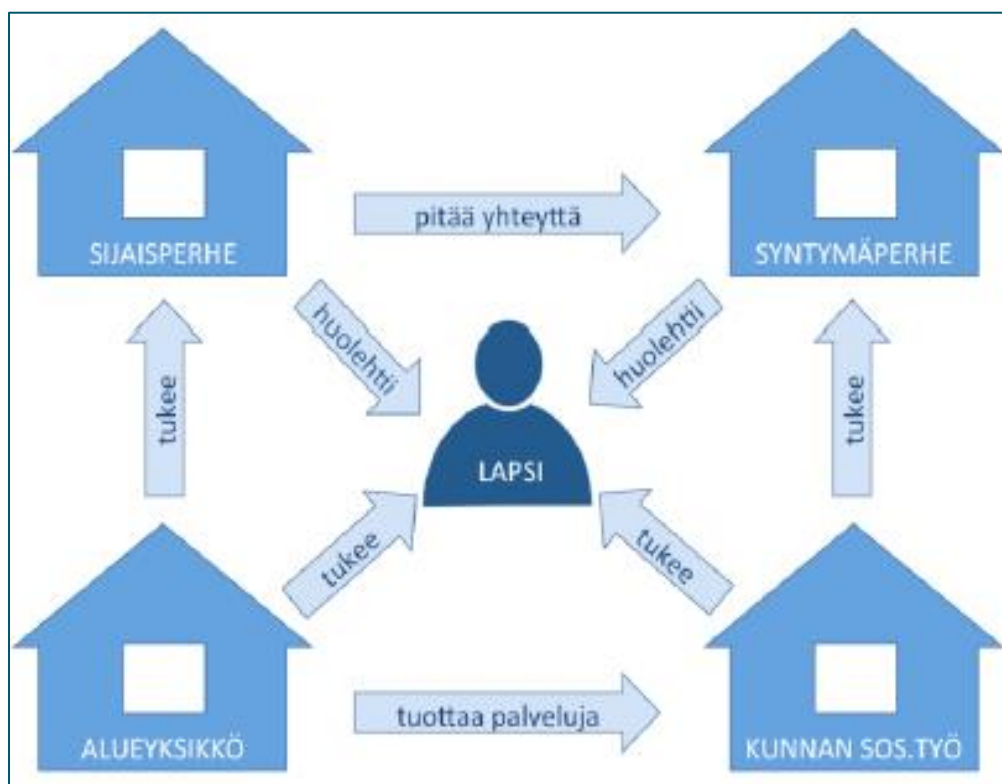
myös velvoittaa sijaisperhettä ilmoittamaan vastuutyöntekijälle muutoksista perheen tilanteesta, esimerkiksi koulutuksista tai uuden sijoitetun tullessa perheeseen. Kirjaamalla tiedot muutoksista välittyvät helposti ja nopeasti kaikille asianosaisille.

3.8 Kirjaaminen perhehoidossa

Raportissa Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa (Laaksonen, Penttilä, Tapoja-Haapala, Sahala, Kärki ja Jäppinen 2011, 14) määritellään, että dokumentointi on asiakirjojen laatimista ja kirjoittamista sekä asiakassuhteesta ja palvelutapatumissa syntyvien tietojen kuvien ja äänitteiden tallentamista. Asiakirjoilla voidaan tukea työntekijää lainmukaisissa työprosesseissa ja niihin liittyvässä päätöksenteossa ja valmistelussa. Asiakkaalle voidaan dokumentoinnin avulla kuvata ja todentaa asiakasprosessin tapahtumia ja kulkua. Sijoitetun lapsen kohdalla tämä merkitsee historiatiedon tallentumista osaksi hänen elämänsä. Tässä tutkimuksessa käytimme dokumentoinnin sijaan termiä kirjaaminen.

Lastensuojelutyön dokumentointi –oppaassa (Kääriäinen, Leinonen, Metsäranta 2006, 9) todetaan, että lastensuojelutyössä asiakirjojen kirjoittaminen on välttämätön osa työtä. Siinä asiakasprosessi on hauras ja helposti katkeileva ja ilman kirjaamista tukitoimia on vaikea suunnitella ja niiden toimivuutta seurata. Hyvä asiakastyön kirjaaminen palvelee työn suunnittelua ja arviointia. Kirjaamalla voidaan jäsentää omaa työtä ja siihen tallentuu tärkeitä yksityiskohtia, joilla on merkitystä lapsen kanssa työskennellessä ja tukitoimista päätettäessä. (Kääriäinen ym. 2006, 18.) Kirjaamista sääteleviä lakeja lastensuojelussa ovat aiemmin mainittujen lakien lisäksi Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (1999), Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000) ja Laki henkilötietolaista (1999). Toimeksiantosopimuksella tehtävässä perhehoidossa ei laki tällä hetkellä velvoita sijaisvanhempia tekemään kirjauksia. Ainoastaan lastensuojelulain (2007) §50 säädös edellyttää sijoituspaikan pitävän kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta.

Seuraavan sivun kuviosta 6. näkyy osa verkostosta, joka työskentelee sijoitetun lapsen kanssa tai on vaikuttamassa hänen elämäänsä. Moniammatilliseen yhteistyöverkostoon kuuluvat vielä koulu, terveydenhoito, neuvola sekä muut mahdolliset kuntoutus- ja terapiapalvelut. Tällä hetkellä suurimmalla osalla toimijoista on omat erilliset tietojärjestelmät ja ohjelmistot, joihin asiakastietoja kirjataan. Lapsen elämään kuuluvien tapahtumien kirjaukset ovat pirstaleisia ja kokonaistilanne saattaa olla vaikeasti hahmotettavissa. Kuntaliiton julkaiseman raportin (Puustinen-Korhonen 2013, 20-21) mukaan tiedonkulussa eri viranomaisten välillä on puutteita. Kehittämällä tämän tutkimuksen aiheena ollutta ohjelmistoa palvelemaan koko sijoitusprosessia ja siinä tarvittavaa verkostoa voitaisiin olennaisesti parantaa tiedon siirtymistä eri toimijoiden välillä.

KUVIO 6. Toimijat perhehoidon alueellisessa toimintamallissa (Häkälä ym. 2015, 16).

Puustinen-Korhosen (2013, 74-76) raportissa todetaan myös, että sijaishuollon laatu on kirjavaa ja yksityisen palveluntarjoajan valvonta on vaikeaa. Hänen tekemänsä kyselyn mukaan 45 prosenttia kuntien lastensuojelun vastaavista sosiaalityöntekijöistä nimesi lastensuojelun dokumentaation yhdeksi osa-alueeksi, jolla voitaisiin vahvistaa lastensuojelun laatua ja vaikuttavuutta. Tutkimus painottaa kuntien tekemän lastensuojelutyön vaikuttavuuden selvittämiseen, mutta siinä todetaan, että ”– lastensuojelua ei voi kehittää vain sisänpäin. Vaaditaan kokonaistarkastelua kaikista palveluista.” Näin ollen sen voidaan katsoa käsittävän myös perhehoidon tarkastelun ja kehittämisen.

Sijaisvanhemmuus tuntolina ja tarinoina (Sariola, 2014, 7) on narratiivinen tutkimus perhehoidon haasteista ja arjen sankareista. Siinä tutkija toteaa, että kirjoittamisen avulla sijaisvanhemmalla on mahdollisuus jäsentää vaikeita tunteita ja saattaa joskus sekavatkin ajatukset juonelliseksi tarinaksi aikajanelle. Tämä jää monelta helposti kokeilematta arjen ruuhkautuessa, ellei siihen ole velvoitetta. Kirjaamisen yhteydessä sijaisvanhempi joutuu kuitenkin pohtimaan asioita syvällisesti ja se auttaa vaikeissa tilanteissa omien tunteiden ja ajatusten käsittelyä. Samalla se avaa uusia näkökulmia tilanteen ratkaisemiseen tai tuen hakemiseen. Samassa tutkimuksessa todetaan, että sijaisperheet kokevat haasteelliseksi erilaisten lomakkeiden täyttämisen, neuvotteluissa istumisen ja työntekijän tavoitteluun kuluvaan ajan.

Aikaisempaa tutkimusta kirjaamisesta ja sen merkityksestä Suomessa ei paljon ole, koska systemaattista perhehoidon kirjaamista ei ole tehty eikä kokeiltu. Sen vuoksi opinnäytetyön aiheena olevan ohjelmistokokeilun kokemusten selvittäminen oli tarpeellista ja mielenkiintoista. Pohjoismaisilla lastensuojelupäivillä Turussa elokuussa 2015 esiteltiin pohjoismaista tutkimusaineistoa lastensuojelun jälkihuollon kehittämisestä. Norjalainen vanhempi tutkija Bakketeig (Heino 2014-06-10) kuvaa

tutkimuksessaan nuorten kokemuksia omien heistä tehtyjen viranomaisirjausten lukemisesta. Nuorten mukaan lukeminen oli rankkaa ja osaa nuorista lukeminen kadutti. Moni nuorista ei tunnistanut itseään teksteistä ja reagoi vahvasti ongelmakeskeiseen kirjaamiseen. He toivoivat positiivisia kirjauksia, henkilökohtaista otetta, sekä sitä, että heille kerrottaisiin mitä asiakirjoihin kirjataan. Bakke-teigin tutkimus oli herättänyt pohdinnan, voisiko asiakirjoja kirjoittaa yhdessä asiakkaan kanssa. Suomessa Puustinen-Korhosen (2013, 75-76) mukaan viranomaisyhteistyön ja työnjaon kehittäminen säästäisi resursseja ja tukisi perheitä paremmin. Kirjaamista kehittämällä voitaisiin keventää ja helpottaa sosiaalityöntekijöiden työtä ja poistaa päällekkäisyyttä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa perhehoidon kirjaamiskokeilusta ja selvittää miten sen avulla voidaan alueellisesti kehittää sijoitusprosessin kulkua ja perhesijoituksen onnistumista. Tarkoituksena oli tuoda esille kirjaamiskokeilun herättämät ajatukset ja kokemukset, joita voidaan hyödyntää kirjaamiskäytäntöjen kehittämistä valmisteltaessa. Tutkimuksessa selvitettiin myös voidaanko sijoitetun lapsen osallisuutta parantaa Perho-hankkeessa laaditun ohjelmiston avulla ja miten kirjaaminen vaikuttaa perhehoitajan ammatillisuuden kehittymiseen.

Yksilöidyt tutkimuskysymykset tässä tutkimuksessa olivat:

1. Miten tiedonkulkua tehostamalla voidaan vaikuttaa sijoitusprosessin onnistumiseen?
2. Miten kirjaamisella voidaan parantaa sijoitetun lapsen asemaa ja osallisuutta?
3. Miten kirjaaminen parantaa sijaisvanhempien ammattitaidon kehittymistä ja työn arvostusta?

4.1 Tutkimusmenetelmä ja kohdejoukko

Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jolla Kanasen (2014, 24) mukaan pyritään löydöksiin ilman määrällisiä tai tilastollisia menetelmiä. Sanoja ja lauseita käyttämällä pyritään kuvaamaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan ilmiötä. Tarkoituksena on ilmiön syvälinen ymmärtäminen. Laadullisen tutkimuksen kohteena on yksittäinen tapaus, josta pyritään saamaan irti mahdollisimman paljon syvyyssuunnassa. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita merkityksestä ja siitä miten ihminen kokee ja näkee reaali maailman.

Laadullisen tutkimuksen teoriakirjoista löytyy useita eri tapoja tutkimuksen luokitteluun ja tyypittelyyn. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 35-35) esittelevät kirjassaan Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi yhtenä tutkimusperinteenä fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen. Sille on piirteellöity se, että sekä tutkija että tutkimuksen kohde on ihminen. Fenomenologisen tutkimuksen kohde on ihmisen suhde omaan elämäntodellisuuteen ja kokemuksellisuus nähdään ihmisen maailmasuhteen perusmuotona. Sen vuoksi fenomenologinen tutkimus tarkentuu kokemuksen tutkimiseen ja kokemus taas muotoutuu merkitysten mukaan. Niinpä tutkimuksen varsinaiseksi kohteeksi ilmentyy ihmisen oman kokemuksen merkitykset.

Hermeneuttinen ulottuvuus tutkimukseen tulee tarpeesta tulkita ilmiötä ja Tuomen ja Sarajärven (2009, 35) mukaan nimenomaan ilmiöiden merkityksen oivaltamisesta. Hermeneutiikassa tulkinta on aina ymmärtämistä ja kaiken pohjalla on jo aikaisemmin oivallettu ja ymmärretty. Tuomi ym. mainitsevat edelleen fenomenologisen ja hermeneuttisen tutkimuksen olevan kaksitasoista niin, että perustasolla on tutkittavan koettu elämä ja toisella tasolla tapahtuu tutkimus kohdistuen tähän perustasoon. Tässä tutkimusperinteessä tavoite on luoda tutkittavasta ilmiöstä eli kokemuksen merkityksestä käsitteitä. Halutaan toisin sanoen tehdä tiettäväksi jo tunnettu asia. Heidän tulkintansa mukaan fenomenologis-hermeneuttista tutkimusta voidaan kutsua tulkinnalliseksi tutkimukseksi, koska tulkinta on päämenetelmä sellaisessa laadullisessa tutkimuksessa, jossa tutkitaan yksittäisen ihmisen kokemusmaailmaa.

Tämä laadullisen tutkimuksen tutkimusperinne sopi mielestämme hyvin valitsemaamme tutkimusaiheeseen. Tavoite oli lähteä selvittämään perhehoidon kirjaamiseen liittyvi ilmiöitä eli kokemuksia ja nimenomaan kirjaamisen merkityksiä eri näkökulmista. Kirjaamiseen kehitetty ohjelmisto oli pilottiversio eikä sitä ole aikaisemmin testattu käytännössä. Näin ollen tutkimus tuotti uutta kokemukseen perustuvaa tietoa.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimuksen kohdejoukko muodostui valituista henkilöistä, joita ei laadullisessa tutkimuksessa tarvitse olla suurta määrää. Kohdejoukko koostui Perho -hankkeen jo aikaisemmin valitsemista kokeiluun lupautuneista sijaisperheistä sekä sosiaalityöntekijöistä. Lastensuojeluyksiköiden työntekijöistä osa oli ollut mukana alusta saakka suunnittelemassa ohjelman sisältöjä. Haastateltavien joukko tarkentui niihin henkilöihin, jotka osallistuivat Perho-hankkeen järjestämään ohjelmiston käyttökoulutukseen Mikkeliissä ja Kuopiossa. Mikkeliissä läsnä oli yhdeksän ja Kuopiossa kaksitoista henkilöä. Koulutukset järjestettiin 12. - 13.3.2015 ja niihin osallistui myös toinen tutkijoista. Koulutuspäivien aikana saimme kerättyä osallistujien yhteystiedot tutkimushaastattelujen sopimiseksi ja samalla esittelimme lyhyesti tutkimuksemme tarkoituksen. Koulutukseen osallistuvat vastasivat koulutuspäivän aikana lyhyeen kyselyyn, jolla selvitimme heidän odotuksiaan ennen koulutusta ja mitä merkitystä he arvelivat kirjaamiseen kehitetyllä sovelluksella olevan. Tämä kyselylomake on tutkimuksen liitteenä. (Liite 1.) Varsinainen ohjelmistokokeilu toteutettiin 16.3. – 24.4.2015 välisenä aikana. Lisäksi Mikkelin alueen kokeilua jatkettiin vielä kaksi viikkoa alun teknisten ongelmien vuoksi.

4.2 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimusaineiston keruussa menetelmä valitaan sen mukaan, minkälaista tietoa etsitään ja mikä tarjoaa runsaasti näkökulmia valittuun tutkimustehtävään. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti siihen liittyy tutkijoiden ja tutkittavan suora kontakti, jossa tutkijat menevät suoraan ilmiön pariin kentälle haastattelemaan ja mahdollisesti havainnoimaan (Kananen 2014, 25). Yleisimmät menetelmät Tuomen ym. (2009, 71) mukaan ovat kysely, haastattelu, havainnointi tai dokumentteihin perustuva aineisto.

Valitsimme tutkimusaineiston keruumenetelmäksi teemahaastattelun, jossa Tuomi ym. (2009, 73) pitävät etuna joustavuutta. Haastattelijä voi tarvittaessa tarkentaa kysymyksiä toistamalla ne, väärinkäsityksiä voidaan oikaista keskustelemalla ja selventää ilmausten merkitystä. Haastattelun etuna on myös mahdollisuus havainnointiin, jossa eleet ja ääneenpainot ovat osa viestiä. Teemahaastattelussa käydään läpi ennalta määritellyt teemat eli aihealueet ja pyritään varmistumaan ilmiön kaikkien osa-alueiden mukaantulo (Kananen 2014, 73). Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on Tuomen ym. (2009, 75) mukaan avointa ja lähestyy syvähaastattelua, koska siinä edetään valittuihin teemoihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Metodologisesti teemahaastattelussa korostuu haastateltavan tulkinta ja hänen antamansa merkitys asioille sekä vuorovaikutuksessa syntyvät merkitykset.

Tutkimuksen haastatteluja varten jaoimme tehtävät alueellisesti lastensuojelun perhehoitoyksiköiden mukaan niin, että toinen meistä tutkijoista teki haastattelut Mikkelin ja toinen Kuopion alueella. Yhteensä haastatteluihin osallistui kymmenen henkilöä. Näistä kaikki perhehoitajien haastattelut ja kaksi sosiaalityöntekijän haastattelua tehtiin puhelimesta ja ne nauhoitettiin. Kolmen sosiaalityöntekijän kanssa järjestettiin ryhmähaastattelu, joka myös nauhoitettiin. Yksi sosiaalityöntekijä vastasi kysymyksiin sähköpostilla, koska hänellä ei ollut aikaa puhelinhaastatteluun tai tapaamiseen. Osa kuntien sosiaalityöntekijöistä oli hiukan haluttomia osallistumaan haastatteluun. Tähän vaikutti osittain Mikkelin seudun kokeilua vaivanneet tekniset ongelmat, joiden vuoksi kokeilu jäi sillä alueella melko ohueksi, vaikka kokeiluaikaa jatkettiin huhtikuun loppuun saakka. Syynä haastattelujen erilaisiin toteutustapoihin oli aikataulujen yhteensovittaminen ja pitkät välimatkat, jotka osoittautuivat haasteelliseksi.

Haastattelut toteutettiin pääosin kesäkuun aikana, paitsi ryhmähaastattelu, joka tehtiin sovitus- tai heinäkuun alussa. Jokaiselle haastateltavalle lähetettiin ensin sähköpostiviesti muistutuksena haastattelusta. Sen jälkeen heille soitettiin ja sovittiin aika haastattelun toteuttamiseksi, jotta he saattoivat varata siihen mahdollisemman rauhallisen hetken. Yksi haastateltava joutui lopettamaan haastattelun ennen kahta viimeistä kysymystä. Ryhmähaastattelu järjestettiin haastateltujen työpaikan neuvotteluhuoneessa. Kaikkien haastattelujen nauhoitukset onnistuivat teknisesti hyvin, paitsi ryhmähaastattelussa yhden henkilön hiljainen ääni häipyi paikoitellen. Kaikki nauhoitukset pystyttiin kuitenkin litteroimaan asianmukaisesti.

Haastattelurunkoon oli muotoiltu teemoittain avoimia kysymyksiä ja tarkentavia alakysymyksiä haastattelua helpottamaan. Alakysymykset auttoivat tutkijoita pitäytymään samoilla linjoilla haastattelujen aikana. Haastattelurunkoja tehtiin kaksi, koska sosiaalityöntekijöiden kysymysrunkoa muokattiin sanamuotojen osalta heille paremmin sopivaksi. Molemmat haastattelurungot ovat tutkimuksen liitteinä. (Liite 2 ja 3.) Tutkimusaineiston keräämisen kannalta haastattelujen erilaisilla toteutustavoilla ei ole suurta merkitystä, koska Tuomi ym. (2009, 75) mainitsevat, että on lähinnä makukysymys onko kaikille haastateltaville esitetty kysymykset tietyssä ja samassa järjestyksessä tai ovatko sanamuodot olleet kaikissa haastatteluissa täsmälleen samat. Vaade yhdenmukaisuudesta vaihtelee heidän mukaansa tutkimuksesta toiseen. Olennaista on, että haastattelulla pyritään saamaan tutkimustehtävän kannalta merkityksellisiä vastauksia. Haastattelutilanteeseen liittyvä havainnointi jäi tämän tutkimuksen puhelinhaastatteluissa lähinnä äänenpainojen tulkinan varaan. Ryhmähaastattelussa toteutui myös ulkoinen havainnointi ja ryhmädynamiikan seuraaminen.

Materiaalia kertyi eniten ryhmähaastattelusta, joka tehtiin perhehoitoyksikön työntekijöille. Haastattelutilanteessa oli selvästi huomattavissa, miten yhteishaastattelu ruokki keskustelua, innosti osallistujia ja toi esille runsaasti näkökulmia aiheeseen. Kaikki haastateltavat antoivat haastattelun mielellään ja perhehoitajista huokui antaumuksellinen ote omaan työhön. Moni heistä toimi tai oli aikaisemmin työskennellyt lasten parissa tai lastensuojelussa. Se näkyi haastattelutilanteessa eri näkökulmien huomioimisena ja monipuolisten näkemysten esille tuomisena. Eniten turhautumista havaitsimme kuntien sosiaalityöntekijöiden suhtautumisessa ohjelmistokokeiluun ja tutkimushaastatteluun.

4.3 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimusaineiston analyysimenetelmäksi valitsimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin Tuomen ja Sarajärven (2009, 91-108) mukaan, joka on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Tätä menetelmää käyttäen tutkittavasta aineistosta on mahdollista tiivistää selkeä tekstimuotoinen kuvaus tutkittavasta aiheesta. Sisällönanalyysin tarkoitus on jaotella aineisto tiiviiseen muotoon niin, että asiasisältö säilyy muuttumattomana.

Kirjaamista perhehoidossa ei aikaisemmin ole tutkittu, joten tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa kirjaamisen merkityksestä. Sen vuoksi päätimme jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa tehdä aineistolähtöistä tutkimusta, jossa pääpaino on haastateltavien kokemuksilla ja niiden merkityksellä. Käytimme induktiivista eli aineistosta nousevaa päättelyä, jossa ei ole tarkoitus testata ennalta määrättyjen teorioiden pitävyyttä, vaan tarkastelimme aineistosta nousevia keskeisiä teemoja. Analyysitapa vaatii keskittymistä aineistoon, jotta ennakkokäsitykset ja teoriat eivät vaikuta lopputulokseen. (Hirsjärvi ym. 2010, 136; Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006.)

Kaikki haastateltavat vastasivat kaikkiin kysymyksiin, paitsi aikaisemmin mainittu yksi vastaaja, joka keskeytti haastattelun ennen kahta viimeistä kysymystä. Ensimmäisessä vaiheessa teimme tallennetun tutkimusaineiston litteroinnin eli puhtaaksikirjoituksen, jossa nauhoitettujen teemahaastattelujen anti kirjoitettiin pääpiirteissään auki. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 138-139) mukaan litteroinnin tarkkuuteen ei ole yksiselitteisiä ohjeita. Aineisto voidaan purkaa sanasanaisesti huomioiden myös äänenpainot, tauot, huokaukset ja muut äänet. Toisen menetelmän mukaan aineistosta voidaan suoraan tehdä päätelmiä tai tallentaa aineistoa teemoittain. Tämän tutkimuksen haastattelut litteroitiin jakamalla aluksi aineisto perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden osalta erikseen taulukoihin. Päädyimme kirjoittamaan kolmen tutkimuskysymyksen alle teemoittain kaikki olennaiset asiat, joita haastateltavat toivat esille. Samoin tehtiin sähköpostitse saapuneelle aineistolle. Lisäksi kirjoitimme erikseen auki kaikki muut mielestämme tärkeät teemoihin liittyvät huomiot ja kehittämisajatukset, joita haastateltavat olivat tuoneet esille.

Aineistolähtöinen analyysi on kolmivaiheinen prosessi. Ensimmäisessä vaiheessa aineistosta nostetaan esille tutkimuksen kannalta olennainen materiaali. Tätä vaihetta kutsutaan pelkistämiseksi, eli redusointivaiheeksi. Tämä toteutui osittain jo litterointivaiheessa, jossa jätimme teemojen ulkopuolelle jäävän puheen pois tutkimusaineistosta ja keskityimme olennaisten kommenttien, kokemusten ja niiden tuottamien merkitysten tallentamiseen analyysia varten. Pelkistimme aineistoa nostamalla alkuperäisestä haastattelumateriaalista esille teemojen mukaiset ilmaukset niiden alkuperäisillä ilmauksilla. Samalla tässä vaiheessa kerättiin yhteen taulukkoon sekä sijaisvanhempien että sosiaalityöntekijöiden haastatteluista kertynyt aineisto.

Seuraavalla sivulla on esimerkki haastatteluaineiston pelkistämisestä ja taulukoinnista. Vasemmassa sarakkeessa on haastattelun kertoma litteroitu ilmaus alkuperäisessä muodossa. Oikean puoleisessa sarakkeessa se on tiivistetty lyhyeen ja ytimekkääseen muotoon.

TAULUKKO 3. Aineiston redusointi eli pelkistäminen, esimerkki.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
”kirjaaminen toisi sosiaalityöntekijälle ymmärrystä sijaisperheen todellisuudesta ja arjen sujumisesta”	reaaliaikainen tilannetieto on tallennettuna
”kirjoittaminen on mentorointia, jossa asiat jäsentyvät itselle paremmin”	työn jäsentyminen
”kirjaamisen miettiminen voisi auttaa erottamaan mikä on normaalia lapsen kasvua ja mihin tarvitaan apua”	ammattillisuuden kehittyminen

Toisessa vaiheessa pelkistetty aineisto ryhmiteltiin samankaltaisuuksien mukaisesti omiin luokkiinsa, jotka nimettiin aihealueeseen sopivilla otsikoilla. Tässä hyödynsimme tutkimuskysymysten teemoja ja jaottelimme vastaukset kolmen eri teeman alle:

1. Tiedonkulun vaikutus sijoituksen onnistumiseen
2. Lapsen osallisuus ja terve kehitys
3. Perhehoitajan ammattitaidon kehittyminen ja arvostus

TAULUKKO 4. Aineiston luokittelu ja abstrahointi, esimerkki.

Lapsen osallisuus ja terve kehitys		
Pelkistetty ilmaus	Alakäsite	Yläkäsite
<ul style="list-style-type: none"> - havainnot kasvusta ja kehityksestä - arjen onnistumiset - valoisia asioita muistiin 	muistoja lapsuusajasta	elämänhistoria
<ul style="list-style-type: none"> - lapsen läheisiin liittyvät asiat - parantaa yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa - yhteydenpito biologisiin vanhempiin helpottuu 	biologinen vanhemmuus säilyy	

Viimeisessä eli abstrahointivaiheessa aineistosta pyritään erottamaan olennaisin tieto, jonka perusteella teoreettinen käsite muodostuu. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käsitteitä yhdistämällä löydetään vastaus tutkimuskysymykseen. (Tuomi ym. 2009, 108–112.) Muodostimme aineiston samansisältöisistä pelkistetyistä ilmaisuista alakäsitteitä. Näistä muodostimme sitten viimeisimpänä kuhunkin teemaan yläkäsitteet. Kaikki muut tärkeät huomiot, jotka litteroimme, olemme erikseen esittäneet tutkimustuloksista kertovan luvun lopussa.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kvalitatiivisen tutkimuksen reliabelius eli luotettavuus ja validius eli pätevyys eivät ole yksiselitteisiä tulkinnaltaan. Ne liitetään yleisimmin kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen. Kaikkea tutkimusta on kuitenkin pystyttävä arvioimaan jollain tavoin. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä lisäävät tutkijan tarkat kuvaukset tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheista samoin kuin tulosten tulkinnasta ja sen perusteista. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 231-233.)

Tutkimuksen laatuun ja luotettavuuteen voidaan Hirsjärven ym. (2010, 184) mukaan pyrkiä laatimalla hyvä haastattelurunko. Siinä tulee olla ennalta mietittynä, miten kutakin teemaa voidaan syventää ja yhteisesti sovitut lisäkysymykset tarkennuksia varten. Tämän lisäksi haastattelijoiden on ymmärrettävä teemahaastattelun runko samalla tavalla. Se lisää tutkimuksen luotettavuutta ja antaa samalla tutkijoille varmuutta ja uskoa omaan kykyihinsä. Kolmantena asiana mainitaan haastatteluvälineistön kunto, joka tarkoittaa esimerkiksi nauhoituksen toimivuuden varmistamista ajoittain, varavirtälähdettä ja haastattelurungon mukana olemista.

Tässä tutkimuksessa käytimme yhdessä pohdittua ja laadittua haastattelurunkoa, joka sisälsi useita mahdollisia tarkentavia kysymyksiä. Käytännössä kaikkia tarvittavia tarkennuksia on kuitenkin mahdollonta laatia etukäteen. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja tutkijat itse litteroivat ne pian haastattelujen jälkeen, jolloin keskustelut olivat myös tutkijoiden tuoreessa muistissa. Haastatteluaineisto oli pääosin hyvälaatuista. Ainoastaan ryhmähaastattelun osalta yhden haastateltavan hiljainen ääni vaikeutti hieman aineiston litterointia. Nauhoitukset säilytettiin koko tutkimusprosessin ajan, jolloin niihin oli mahdollisuus palata, mikäli jokin kommentti askarrutti tutkijoiden mieltä.

Molemmilla tutkijoilla oli haastateltavana sekä perhehoitajia että sosiaalityöntekijöitä. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi se, että molempien keräämä aineisto tuki toistaan, sillä vastauksissa oli hyvin samansisältöistä aineistoa. Aineiston läpikäymiseen ja analysointiin oli käytettävissä runsaasti aikaa, joten välttyimme hätäisiltä johtopäätöksiltä. Saturaatio eli aineiston kylläntyminen toteutui, vaikka haastateltavien joukko oli rajallinen. Toisella haastattelijalla oli kuusi haastattelua ja toisella neljä. Siinä vaiheessa, kun litteroitua aineistoa alettiin koota yhteen, huomattiin vastauksissa samankaltaisuuksia molempien erikseen keräämän aineiston välillä. Tutkimuksemme kohdejoukko oli harkinnanvaraisesti kerätty ja haastateltavat olivat selvästi motivoituneita kokeiluun ja antoivat haastattelut mielellään. Kuntien sosiaalityöntekijöiden joukossa oli havaittavissa lievää turhautumista, joka suurelta osin johtui heidän oman työnsä aiheuttamasta kuormituksesta.

Kohdejoukon laatu on Tuomen ym. (2009, 85-86) mukaan merkittävää kvalitatiivisessa tutkimuksessa ja valinnassa tulee käyttää tarkkaa harkintaa. He toteavat myös, että kohdejoukolla tulee olla mahdollisimman paljon monipuolista tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tämän tutkimuksen haastateltavilla oli kaikilla runsaasti kosketuspintaa ja monta eri näkökulmaa tutkimuksen teemoihin. Monet heistä toimivat sekä perhehoitajina että työntekijöinä lastensuojelun kentällä. Tämä monipuolisuus ja vihkiytyminen alalla antoivat tutkimuksellemme lisää luotettavuutta ja pätevyyttä.

Tutkimuksen eettisyyden kannalta osallistujien on tärkeää saada tietoa tutkimuksessa käytettävistä menetelmistä, sekä siitä, mihin tutkimuksella pyritään. Tutkimuksen tekijän on huolehdittava siitä, että tutkimukseen osallistuvat tietävät osallistumisen olevan vapaaehtoista ja heillä on oikeus keskeyttää osallistuminen missä tutkimuksen vaiheessa tahansa. Tutkimukseen osallistuja voi myös kieltää antamiensa tietojen käyttämisen tutkimuksen aineistona. Tutkimustiedot ovat luottamuksellisia ja tutkijan on varmistettava, ettei tutkimuksessa saatuja tietoja joudu ulkopuolisten nähtäville, eikä niitä saa käyttää muuhun kuin tutkimukseen liittyvään tarkoitukseen. (Tuomi ym. 2009, 131.)

Tutkimuksen eettisyys huomioitiin esittelemällä tutkimustulokset niin, ettei haastateltavien henkilöllisyys tai asuinpaikkakunta tule esille. Tähän tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista, vaikka he olivat mukana Perho –hankkeen ohjelmistokeilussa. Nauhoittamisesta oli kaikkien kanssa sovittu etukäteen ja kaikki haastateltavat hyväksyivät sen. Jokaisen kanssa oli erikseen aikaisemmin sovittu haastattelun ajankohdasta ja teemat oli ilmoitettu etukäteen, jotta he saattoivat valmistautua vastaamaan. Heillä oli myös oikeus kieltäytyä vastaamasta johonkin teemaan tai sen osa-alueeseen, mikäli niin halusivat. Haastateltavat vastasivat kaikkiin kysymyksiin ja pääsääntöisesti kaikki olivat varanneet rauhallisen hetken haastatteluun. Yksi perhehoitaja joutui päättämään haastattelun ennen viimeisiä kysymyksiä sijoitetun lapsen osallisuudesta ja ohjelmiston kehittämisideoista.

Haastatteluihin liittyy yleensä mahdollisuus tutkittavan havainnointiin, joka voi tuoda lisäarvoa tutkimusaineistoon. Ilmeet ja eleet paljastavat ihmisen asennoitumisen, vaikka hän ei puhuisikaan. Haastateltavat asento, huoneeseen sijoittuminen ja non-verbaaliset ilmiöt peilaavat hänen ajatteluun ja suhtautumistaan kulloiseenkin aiheeseen. Haastattelutilanteessa myös tutkijan oma asemoituminen ja sanaton viestintä vaikuttavat haastateltavaan. (Hirsjärvi ym. 2010, 119.)

Tutkimuksessa tehtyjen puhelinhaastattelujen osalta havainnointi jäi hyvin hataraksi keskittyen taukojen ja äänenpainojen havainnointiin. Samoin sähköpostitse tulleen vastauksen perusteella oli vaikea arvioida tutkittavan asennoitumista tai mielialaa. Ainoastaan vastausten laajuudesta saattoi päätellä motivaatiotasoa tai kiinnostusta tutkimusta kohtaan. Ryhmähaastattelussa toteutui hyvin sosiaalinen vuorovakutus ja keskustelu aaltoili monipuolisesti eri teemojen ympärillä. Haastattelutilanteessa tutkija pystyi hyvin aistimaan haastateltavien innostuksen ja vihkiytymisen asialle.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitetään tutkimustulokset jaoteltuna alaotsikoihin tutkimuskysymysten mukaisesti. Muut huomiot, jotka aineistosta nousivat esille, on esitetty erikseen. Tutkimustulokset osoittavat hyvin samansuuntaisia perhehoidon kehittämisajatuksia olevan sekä sijaisvanhemmilla että sosiaalityöntekijöillä. Eniten ohjelmiston hyötyä käytännön työssä kyseenalaistivat kuntien sosiaalityöntekijät, jotka pelkäsivät oman työmääränsä kasvavan entisestään uuden sovelluksen myötä.

Ohjelmistokoulutuksen yhteydessä kerätystä aloituskyselystä ilmeni, että sijaisvanhemmat olivat jo pitkään toivoneet käyttöön ohjelmistoa, joka toisi heille toimivan työkalun arkeen. He suhtautuivat innostuneesti ohjelmistokokeiluun ja olivat motivoituneita koulutukseen ja kokeiluun. Varsinaisia ennakko-odotuksia he eivät osanneet nimetä, koska heillä ei ollut tietoa ohjelmiston sisällöstä.

Sosiaalityöntekijöiden hivenen epäluuloinen suhtautuminen kokeiluun saattoi johtua pelosta uuden ohjelmiston kohtaamista ja lisätyötä kohtaan. Toimiessaan tarkoituksenmukaisesti ohjelmisto kuitenkin helpottaisi sosiaalityöntekijöiden arkea, koska sijaisvanhemmat itse kirjaisivat asioita lapsen tietoihin. Moni koki ohjelmiston monimutkaisena ja sanoivat sen sisältävän turhia asioita, kuten esimerkiksi sijaisvanhemman koulutustukihakemus, jota harvoin tarvitaan. Ohjelmistossa oleva lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmaa sosiaalityöntekijät pitivät päällekkäisenä toimintona lakisääteisen asiakassuunnitelman kanssa. Käytännössä sijaisvanhemmat kertoivat kirjaavansa erilaisia arjen onnistumisia, jotka täydentävät asiakassuunnitelmaa ja auttavat sen päivittämisessä.

5.1 Tiedonkulku eri toimijoiden välillä

Yhteydenpitovälineenä oli tähän saakka käytetty pääasiassa puhelinta, tekstiviestejä ja sähköpostia. Yleisin väline lasta koskevissa asioissa oli nimenomaan puhelin. Ongelmalliseksi sijaisvanhemmat kokivat sen, että sosiaalityöntekijää on usein vaikea tavoittaa yhteydenottohetkellä. Sijaisperheen ja sosiaalityöntekijän tapaamisia on 1-2 vuodessa, jos sijoittava kunta on pitkän matkan päässä. Oman kunnan sosiaalityöntekijöiden kanssa on mahdollisuus sopia tapaamisesta tarvittaessa useammin. Sosiaalityöntekijät korostivat tietosuojan merkitystä ja sitä, ettei tekstiviestiin ja sähköpostiin voi laittaa henkilötietoja sijoitetuista tai muista osapuolista. Sovellus poisti tämän ongelman ja kirjauksen tai viestin pystyi lähettämään suojatusti.

Ohjelmiston etuna pidettiin mahdollisuutta tehdä kirjauksia ja lähettää viestejä mihin vuorokauden aikaan vain. Monet kertoivat ehtivänsä koneen ääreen vasta illalla myöhään lasten nukkuessa. Sijaisvanhemmat toivoivat, että ohjelmistosta olisi saanut kiittauksen, kun vastaanottaja oli lukenut viestin. Kokeilussa sellaista toimintoa ei ollut käytössä ja nyt heille jäi epäselväksi milloin viesti oli luettu tai oliko sitä luettu lainkaan.

Sijaisvanhemmat pitivät sovelluksen etuna sitä, että kirjaukset näkyivät heti sekä lastensuojeluyksiköissä että kuntien sosiaalityöntekijällä, jolloin kaikilla toimijoilla on sama ajantasainen tieto lapsesta. Asioiden kirjaaminen ja tiedon jakaminen lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle helpotti

sijaisvanhempien vastuun kantamista lapsen ongelmatilanteissa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sijaisvanhempien kirjausten lukeminen lisää heidän ymmärrystään perheen arjesta ja sijoitetun lapsen todellisuudesta. Ohjelmisto ei korvannut muita viestimiä tai poistanut tarvetta yhteydenottoon puhelimitse. Ajantasainen tieto lapsesta ja sijaisperheestä toimii sosiaalityöntekijöiden mukaan hyvänä pohjana keskustelulle, kun lapsen tilannetta tarkastellaan, päätetään tukitoimista tai on tarvetta muuten olla puhelimitse yhteydessä.

Muutama sijaisvanhempi oli sitä mieltä, ettei ohjelman käyttökokeilu tuonut heille mitään muutosta tai helpotusta arkeen. Toisaalta he kuitenkin toivoivat, että ohjelmasta voisi tulostaa tiettyjä osioita esitiedoiksi lapsen tilanteesta, kun he ovat esimerkiksi terapeutin tai muun ulkopuolisen tuen tarpeessa. Yksi heistä ei kyennyt nimeämään mitään asiaa, jossa ohjelmisto voisi olla hänelle hyödyksi. Muiden mahdollisten yhteiskumppaneiden, kuten terapeuttien, sairaalan, neuvolan tai psykologin kanssa yhteydenpidossa ei ohjelmasta tutkimuksen mukaan ollut hyötyä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan ohjelmistolla ei voi korvata muita yhteydenpitovälineitä kokonaan, vaan ”aina tarvitaan myös oikeita ihmisiä, joille voi soittaa”.

5.2 Tavoitteena ajantasainen perherekisteri

Perhehoitoyksiköissä työntekijät pitävät omiin tarpeisiinsa rekisteriä sijaisperheistä ja niiden päivittäminen on heidän vastuullaan. Käytännön toteutus on kirjavaa ja vaihtelee yksikön omilla koneilla olevista word-tiedostoista käsin tehtyihin rekistereihin. Joidenkin perhehoitoyksiköiden verkkosivuilla on webropol-lomake, johon sijaisperhe voi päivittää tietojaan. Käytännössä sosiaalityöntekijä joutuu siirtämään nämä tiedot manuaalisesti omaan järjestelmäänsä. Kuntien käytössä yhtenäistä valtakunnallista tai alueellista perherekisteriä ei ole. Haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat, että sijaisvanhempi saattaa soittaa esimerkiksi työmatkan tai koulutuksen aikana kertoakseen muutoksista koskien hänen tietojaan tai sijoitettujen lasten tilannetta. Näiden asioiden muistaminen, lapuille kirjaaminen ja rekisteriin siirtäminen vie aikaa ja saattaa joissain tapauksissa unohtua kokonaan. Lisäksi se vie työntekijältä aikaa, jonka voisi käyttää muuhun työhön.

Kuntien sosiaalityöntekijöiden näkökulma tiedonkulkuun painottui yhteydenpitoon perhehoitoyksiköiden kanssa. Heidän mielestään on tarpeellista, että sijaisvanhemmilla on mahdollisuus päivittää omia perustietojaan ja niiden muutoksia suoraan ohjelmassa olevaan rekisteriin. Sijaisvanhempi voi esimerkiksi päivittää oman osaamisen ja ammattitaidon karttumista kirjaamalla tiedot suorittamistaan koulutuksista. Tietoja jatkuvasti päivittämällä saadaan luotua ajantasainen perherekisteri eri toimijoiden käyttöön, jolloin lapselle sopiva sijaisperhe löytyy mahdollisimman nopeasti ja helposti.

Jos olisi kyse kriisisijoitusperheistä, joissa tilanteet muuttuvat nopeasti, ei lainkaan pysy tilanteen tasalla. Kirjaaminen helpottaisi tilannetta. – – Kiinnostaisi nähdä, ettei olisi vain meidän tekemien kirjausten ja puhelinsoittojen varassa, kun etsitään lapselle perhettä – – ettei järjestelmä olisi niin hauras.

Lyhytaikaisissa tai äkillisissä kriisisijoituksissa ajantasaisen perherekisterin merkitys korostuu, koska sijoituspaikka pitää löytyä välittömästi. Ohjelmistoon toivottiin kalenteritoimintoa, josta näkee kriisisijoitukseen sopivien perheiden ajantasaisen tilanteen.

Perhehoitoyksiköiden työntekijät ottivat kantaa kuntien kanssa yhteistyössä toimimiseen. Lapsen sijoitusprosessi on usein vireillä sekä perhehoitoyksikössä että kunnan sosiaalitoimissa, jolloin tehdään päällekkäistä työtä ja turhia yhteydenottoja. Monia sijaisperheitä kuormitetaan runsailla yhteydenotoilla eri toimijoiden taholta. Toisaalta huomaamatta jää perheitä, jotka eivät ole oma-aloitteisesti ja aktiivisesti yhteydessä sosiaalityöntekijöihin, mutta heillä on potentiaalia toimia sijaisperheenä. Sijoitettavalle lapselle sopivan perheen löytämisestä eräs työntekijä totesi:

– – täytyyhän siinä (sijoitus)prosessissa olla toki ihmisten tekemiä tekoja, mutta voisi olla lisänä perherekisteri, ettei olisi muistissa vain ne aktiiviset, jotka paljon soittavat, – – etteivät hiljaiset, mutta ehkä hyvin potentiaaliset perheet jäisi sivuun.

Ajantasaisen perherekisterin avulla voidaan yhtenäistää käytäntöjä kuntien ja perhehoitoyksiköiden välillä, selkeyttää yhteistyötä ja vapauttaa resursseja muuhun työhön. Toimintaa helpottaisi yksi alueellinen koordinoiva yksikkö, johon kaikki toimijat sitoutuisivat. Kuntien kanssa laadittuja yhteisiä toimentasuosituksia ei aina noudateta, vaan sosiaalityöntekijät tekevät itsenäisesti ratkaisuja, jotka kummastuttuvat kehittämissyksiköiden työntekijöitä. Lastensuojelun perhehoitoyksiköillä on monipuolista asiantuntemusta, jota ei heidän mielestään kaikkien pienten kuntien sosiaalitoimesta välttämättä löydy.

5.3 Kertomus sijaisperheen tuesta

Sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi tärkeää luoda sijaisperheen tuen kertomusta. Sillä he tarkoittavat sijaisvanhemman saamaa tai hänelle tarjottua tukea, joka olisi kirjattu ohjelmaan. Tätä painottivat nimenomaan lastensuojeluyksiköiden työntekijät, joiden tehtäväkenttään kuuluu uusien sijaisperheiden valmennus ja sijaisperheenä toimiville tuen järjestäminen. Haastateltujen työntekijöiden mielestä sijaisvanhemmat eivät aina ymmärrä tarjotun tuen merkitystä heidän tekemälleen haastavalle työlle ja siinä jaksamiselle. Sijaisperheen tietojen tarkastelu nostaa esille niitä hiljaisia sijaisvanhempia, jotka eivät ole olleet aktiivisia tuen hakijoita. Molemminpuolisella viestinnällä voidaan houkutella passiiviset sijaisperheet tarvittaessa tuen piiriin.

Sijaisperheiden tuki on minun vastuulla. Kirjatuksi tulisi missä tuessa he (sijaisvanhemmat) ovat olleet ja mikä heitä odottaisi. Se voisi pukata passiivisempia perheitä olemaan aktiivisia ja kirjaamaan tuen tarvetta.

Sijaisvanhemmat kokevat saavansa hyvin vähän tukea sosiaalityöntekijöiltä. He kertovat tuen saamisen perustuvan omaan aktiivisuuteen. Eräs sijaisvanhempi totesi saavansa hyvin tukea, ”koska osaan vaatia ja olen melkoinen leijonaemo”. Etenkin sijoituksen alkuvaiheisiin toivotaan systemaattista tukea ja esimerkiksi tiettyä päivää viikossa, jolloin yhteyden sosiaalityöntekijään saa ongelmitta. Sijaisvanhemmat eivät koe sovelluksen olevan varsinainen tuki, vaan se on heille lisätyökalu arkeen.

Onnistuneen sijoituksen yksi edellytys on hyvin tehty asiakassuunnitelma. Sijoitetun lapsen tavoitteiden seuraaminen sekä käytännön toiminnan suunnittelu ja toteutus tukemaan näiden tavoitteiden saavuttamista, onnistuu sosiaalityöntekijöiden mielestä parhaiten ohjelmaan kirjaamalla. Järjestelmällinen ja tavoitteellinen kirjaaminen tukee sijoitetun lapsen kasvua ja kehitystä. Kuntien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta kirjaaminen tuo esille perhehoitajien hiljaista tietoa, jolla tarkoitetaan työn tekemisen kautta karttuvaa vahvaa osaamista. Tämän osaamisen tallentaminen ohjelmaan on tärkeää ja sitä voidaan hyödyntää esimerkiksi yhtenäisten toimintatapojen laatimiseen. Yhden sosiaalityöntekijän mielestä perhehoitotyötä tehdään monenlaisista syistä, joillakin motiivi saattaa olla raha, toisilla aito halu auttaa. Kirjaamisvelvoitteella ja valtakunnallisilla toimintatavoilla tästä johtuvia eroja perhehoidon toteutuksessa voidaan tasoittaa.

Ohjelmistoon ja kunkin lapsen tietoihin kirjaamalla päästään suoraan asian ytimeen, koska yksittäisen lapsen asioista ei muuten voi nimellä viestiä. Eräs sijaisvanhempi kokee, että kirjoittamalla asia tulee selkeämmin esitettyä ja ymmärrettyä kuin puhuttaessa. Sovelluksesta on hyötyä nimenomaan perhehoitoyksiköille, jotka tukevat ja ohjaavat sijaisvanhempia, vaikka yksittäisen lapsen asioista ei voida keskustella. Kuntien sosiaalityöntekijöihin viitaten sijaisvanhemmat toteavat, että ”voi olla vaikeaa kunnissa toteuttaa, mutta on toivottavaa, että hekin ottavat sovelluksen käyttöön”. Lastensuojelun perhehoitoyksikkö on ensimmäisen vuoden ajan tiiviisti tukena, mutta sitten vastuu siirtyy kuntien sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet sijaisvanhempien tukemiseen vaihtelevat kunnittain kulloinkin käytettävissä olevien resurssien mukaan. Kiireisestä työstä huolimatta ”ohjelmisto ei kuitenkaan poista sosiaalityöntekijän tarvetta sijoituksen aikana”.

5.4 Lapsen tarina ja lähiyhteisö

Jokaiselle sijoitetulle lapselle on sijoituksen alkaessa tehty asiakassuunnitelma, jota lähinnä lapsen oma sosiaalityöntekijä päivittää ajoittain asiakastapaamisten tai yhteydenottojen jälkeen. Moni sijaisvanhempi kertoi tähän asti kirjaneensa havaintoja lapsen kasvusta ja kehityksestä lähinnä muistiinpanoina ruutuvihkoon tai omalle tietokoneelle. Osa heistä teki sitä systemaattisesti, toiset tapahtumista, jotka heidän mielestään olivat lapsen kannalta merkittäviä. He kertoivat säilyttävänsä muun muassa lasten piirroksia ja askarteluja. Yhdessä sijaisperheessä yli 5-vuotiaat täyttävät omaa kirjaansa jo itse.

Moni sijaisvanhempi kertoi odottaneensa jo pitkään valmista sovellusta, johon kirjaukset voi tehdä. Kaikki olivat sitä mieltä, että periaatteessa lapsi voi osallistua kirjaamiseen ja iän karttuessa itsekkin kirjata muistiin asioita. Todellisuudessa kokeilun aikana suhtautuminen lapsen omaan kirjaamiseen oli kuitenkin vaihtelevaa ja lyhyen kokeilujakson aikana sijaislapset eivät itse tehneet kirjauksia. Lapsen itsenäinen kirjaaminen riippuu hänen iästään ja sijaisvanhempien aktiivisuudesta. Yksi sijaisvanhempi suhtautui lapsen omaan kirjaamiseen empivämmin kuin muut ja totesi omien sijaislastensa mieluummin kertovan asioita esimerkiksi puhelimesta kuin kirjoittavan. Osa sijaisvanhemmista ei osannut sanoa lainkaan miten ohjelmistoa voi hyödyntää parantamaan lapsen osallisuutta.

Sosiaalityöntekijöiden näkemys oli, että ”pienikin lapsi voi sanoittaa tuntojaan, vaikkei vielä osaa kirjoittaa” ja silloin nimenomaan kirjataan yhdessä sijaisvanhemman kanssa. Apuna voidaan käyttää esimerkiksi kuva- ja ilmekortteja, valokuvia tai videoita. Lasten osallistumista kirjaamiseen pidettiin erittäin tärkeänä osana kuulluksi tulemista, esimerkkinä kommentti ” – tai sitten näyttää lapselle, että nyt kirjasin tästä meidän jutusta näin tänne ja jos lapsi haluaa vielä oman kommentin, niin sen voi lisätä”. Isommalla lapsella tulee olla mahdollisuus itse, ilman välikäsiä, ilmaista mielipiteensä ja näkemyksensä sijaisperheessä elämisestä. Yksi sosiaalityöntekijä totesi, ettei ole ajankohtaista, että lapsi itse saa kirjata. Hänen mielestään riittää, kun sijaisvanhempi kertoo näkemyksensä. Kirjausten tekemiseen toivottiin koulutusta, koska ”kaikki eivät ole kirjoittajatyyppejä”, kuten eräs sijaisvanhempi omalta osaltaan kommentoi. Osalle sijaisvanhemmista oli epäselvää, minkälaisia asioita pitäisi kirjata.

5.5 Sijoitetun lapsen elämänhistoria ja lähiyhteisön merkitys

Haastateltujen näkemykset siitä, mitä ohjelmistoon lapsesta kirjataan, vaihtelivat. Osa sosiaalityöntekijöistä halusi kirjattavan asiakassuunnitelmassa olevia asioita, ei mitään sellaista mikä toistuu päivittäin. ”Sosiaalityöntekijä ei tarvitse päivittäistä raporttia normaalista elämästä, mut sitten, jos tulee jotain poikkeavaa tai muutosta, niin siitä pitää raportoida.” Esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvät haasteet ja suunnitelmat tilanteen korjaamiseksi tulee heidän mielestään kirjata.

Sijaisvanhemmat kirjasivat tarinoita lapsen arkipäivän tilanteista ja onnistumisista, joiden kirjaaminen ei kuulu varsinaiseen asiakassuunnitelmaan. He kertoivat voivansa siten tallentaa monia vaikeuksia kokeneelle lapselle valoisampaa tarinaa lapsuudesta. Lyhyen kokeilun aikana sijaisvanhemmat eivät juurikaan kirjanneet lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä asioita. He kertoivat kuitenkin tallentavansa niitä jatkuvasti omiin muistiinpanoihinsa lapsesta.

Kun kuulin ensimmäistä kertaa tästä Perhosta (hankkeesta), niin ilostuin siitä, että on mahdollisuus kirjata sinne näitä ihan arkisia asioita, mitkä ei välttämättä kirjaudu, kun kirjaan asiakassuunnitelmaa tai jos kirjautuu, niin ne tulee semmoisina lyhyinä lauseina.

Jotenkin ajattelen, että tätä kautta oli mahdollisuus kirjoittaa sitä lapsen tarinaa pikasen valoisammaksi ja sinne tulisi enemmän niitä, ettei se kirjaaminen olisi niin ongelmavoittoista.

Kirjattaisiin arjen pieniä onnistumisia, että sitten kun lapsella on mahdollisuus asiakirjoihin tutustua, niin siellä olisi sellaista mukavaakin luettavaa.

Yllä olevat lainaukset ovat lastensuojelun kehittämissyksiköiden työntekijöiden lausumia. Ohjelmisto on mahdollisuus tallentaa lapselle myönteistä mielikuvaa omasta lapsuusajasta. Sitä välittävät tuokiokuvat aikuisen ja lapsen viettämästä yhteisestä ajasta. Vuosien aikana kertyy tietoa ja historiaa, joka on yhtenäisenä kertomuksena lapsen luettavissa, kun hän varttuu ja aikuistuu. Kirjauksiin voi sisältyä myös tietoa lapsen läheisistä. Eräs sijaisvanhempnana toimiva sosiaalityöntekijä totesi, että ”näin lapsi, jolla ei ole paljon pysyvää elämässään, saisi tarinan itselleen”.

Kysyttäessä lapsen osallisuudesta nousi haastattelujen osapuolilta vahvasti esille sijoitetun lapsen suhteet omiin läheisiinsä. Lapsen etu käsitettiin hänen oikeutenaan pitää yhteyttä omiin syntymävanhempiinsa, sisaruksiin ja muihin läheisiin. Käytännössä yhteydenpito jää usein sijaisvanhempien aktiivisuuden varaan ja he kokevat sen ajoittain hyvin kuormittavana tekijänä. Sijaisvanhemmat kokevat ristiriitaisena sen, että lasta on kodissa kohdeltu kaltoin ja kuitenkin hänellä on oikeus ja usein halukin pitää yhteyttä tai tavata omia läheisiään. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välisen yhteistyön kirjaaminen on tärkeää, koska muuten sitä tallentuu kirjallisena tietona varsin vähän. Varsinkin perhehoitoyksiköiden työntekijöiden mielestä biologisten vanhempien on hyvä tietää missä mennään, minkälaista keskustelua lapsen asioista käydään ja onko lapsesta huolta. Kirjattaessa on kuitenkin mietittävä mitä kirjoitetaan ja mihin, koska kaikki asiat eivät kuulu biologisille vanhemmille. Yhteistyön pitää kuitenkin olla lapsen tarpeista lähtevää, asianmukaista ja turvallista lapsen kehitykselle.

Lapsen huostaanoton herättämät biologisten vanhempien vahvat tunnereaktiot purkautuvat joskus aggressiivisena käyttäytymisenä ja asiattomien viestien lähettämisenä sijaisvanhemmille. He tiedostavat biologisten vanhempien oikeuden saada ajantasaista tietoa oman lapsensa kasvusta ja elämästä. Yhteisissä palaverissa ja tapaamisissa tulee odottamattomia tilanteita ja jopa syytöksiä sijaisvanhempia kohtaan. ”Jos olisi jo keskustelua käyty ohjelman kautta, niin kaikki olisivat samalla viivalla ja ennalta voisi paremmin valmistautua – ja palaverissa voisi paremmin keskittyä olennaisiin asioihin.” Moni haastateltava oli sitä mieltä, että yhteydenpito saattaa parantaa sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välistä yhteistyötä ajan myötä. Sen vuoksi moni sijaisvanhempikin oli valmis antamaan biologisille vanhemmille vähintään rajatun lukuoikeuden lapsen tietoihin.

Vanhemmuus säilyy biologisilla vanhemmilla myös huostaanottotilanteessa, vaikka lapsen hoiva ja kasvatus tapahtuu sijaisperheessä. Sen vuoksi on tärkeää, että lapsella säilyy yhteys omaan syntymäperheeseensä ja muihin lähimpiin ihmisiin. Syntymävanhempien oman elämäntilanteen huomioiminen on edellytys yhteydenpidolle. Lapsesta luopumaan joutuneilla vanhemmilla ei aina ole voimavaroja ja jaksamista yhteydenpitoon. Huonosti toimiva vuorovaikutus ja yhteydenpito omien vaikeuksiensa keskellä kamppaileviin vanhempiin ovat enemmän lasta vahingoittavia kuin hyödyttäviä. Biologisilla vanhemmilla tulee olla halu ja kyky yhteistyöhön, jotta se voi toimia. Muutos, joka vuorovaikutuksessa biologisten vanhempien kanssa tapahtuu, on myös hyvä kirjata. Biologisten vanhempien rajattua lukuoikeutta lapsen kirjauksiin myös sosiaalityöntekijät pitivät hyvänä. Sijaisvanhempien omaa kirjaamista ei tässä vaiheessa nähty mahdollisena toteuttaa.

Sijaisperheet ovat paljon tekemisissä syntymäperheiden kanssa ja heidän paineenaan on vielä kaiken lisäksi se syntymäperheen aiheuttama paine joka ei ole lainkaan tarkoitettu sijaisvanhemmille, mihin sen sitten kanavoi, kun niitä nyt sentään näkee aina silloin tällöin ja siellä ne lapsen kuitenkin ovat siinä perheessä.

Nyt moni sijaisperhe saa hyvin paljon sellaista hiljaista tietoa syntymävanhemmista ja näiden tilanteesta, mutta ei voi tehdä niin kuin mitään ja tietyllä tavalla se tieto on mielenkiintoista ja halua olla yhteistyössä, mutta jossain vaiheessa se alkaa katkaista kamelin selkää, kun rupee tuntuun, että siis sijaisvanhemmat kannattelee syntymäperhettä – siellä on niin isoja pulmia, että ei edes osaakaan auttaa.

Tekemällä yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa ja kirjaamalla sitä he tallentavat lapselle arvokasta tietoa hänen omista lähtökohdistaan ja perheestään, joka luo lapselle arvokasta historiatietoa omista juurista. Lapsen tullessa täysi-ikäiseksi sijoitus päättyy ja hänen on tarkoitus itsenäistyä sijaisperheestä omilleen. Uudessa elämäntilanteessa tarvitaan paljon yhteistyötä nuoren tueksi kaikkien toimijoiden taholta.

Liian omavaraisesti monet lapsen lähtee pois sijaisperheestä ja en tiedä onko liika yleistys, mutta etenkin pojat – – Varmasti on tyttöilläkin samaa, mutta etenkin pojat kasvaa ja aikuistuu vähän myöhemmin ja ovat tosi pulassa, jos niitä lähdetään tukeen liian aikaiseen sellaiseen, että sun täytyy nyt selvitä ihan itseksesi ja että sun kuuluu nyt selvitä yksikseen – – siinä voi käydä tosi huonosti ja jos hänellä ei ole ketään muuta kuin sijaisperhe.

Tarvittaessa nuorella on oikeus kolme vuotta kestävään jälkihuoltoon, josta on oikeus myös kieltäytyä tai sen voi keskeyttää. Kaikki eivät tartu tarjottuun mahdollisuuteen. Samaan aikaan viranomaisen kannustus sijaisperheen yhteydenpitoon voi loppua. Tässä vaiheessa toimiva yhteys omiin biologisiin vanhempiin, sisaruksiin tai muihin läheisiin tarjoaa itsenäistyvälle nuorelle hänen tarvitsemansa tukiverkon.

5.6 Perhehoidon ammatillisuus

Haastateltavana ollut sijaisvanhempi, joka toimii myös työntekijänä lastensuojelussa, totesi sijaisvanhempina toimivien olevan tavallisia perheitä, mutta perheeseen tulevat lapset eivät ole tavallisia. Sijoitetut lapset vaativat lähes poikkeuksetta erityistä vanhemmuutta. Monen mielestä avohuollon tukipalveluiden korostaminen on vaikuttanut huostaanoton pitkittymiseen joidenkin lasten kohdalla. Sen johdosta huostaanotetut lapset ja etenkin murrosikäiset nuoret ovat entistä haastavampia ja oireilevat vahvasti. Sama ilmiö näkyy vanhempien psyykkisenä huonokuntoisuutena ja puutteena sosiaalisen vuorovaikutuksen taidoissa.

Äkkiä sitten sijaisvanhemmat on tilanteessa, että niillä on lapset, joo, he ovat valmentautuneet jotenkin siihen tilanteeseen, mutta ei juuri niitten lasten hoitoon – – heillä on aikamoinen tilanne perheessä ja he menevät samalla kaavalla kuin ennenkin ja sillä pitäisi pärjätä. – – mutta eihän sellaista tilannetta ja huostaanottotilannetta ole voinut harjoitella tai kuvitella.

Osapuolet huostaanottotilanteessa jäävät liian yksin, vaikka tukea pyritään järjestämään akuuttitilanteeseen. Ammatillinen ote ja oman roolin tiedostaminen sijaisvanhemmuudessa on olennaisen tärkeää. Sijaisvanhempien tulee tiedostaa verkosto, jossa he perhehoitotyötä tekevät. Tämän verkoston tukea on osattava käyttää hyväksi. Sovelluksen käyttöön ottaminen ”toisi samalla velvoitteen kirjaamiseen sijaisvanhemmille, koska perhehoitotyötä tehdään monenlaisista syistä”. Sijaisvanhempien on muistettava, että he ovat toimeksiantosuhteessa kuntaan ja sitoutuneet noudattamaan lapsen asiakassuunnitelmaa ja työskentelemään siinä olevien tavoitteiden mukaisesti.

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että kirjoittaminen pakottaa analysoimaan omaa työtä ja auttaa jäsentämään omia ajatuksia, vaikka kaikki eivät säännöllisesti tee omaehtoisia kirjauksia lapsesta. ”Auki kirjoittaminen on mentorointia itselle ja asiat saavat uusia merkityksiä, kun ne kirjoittaa ulos.”

Sijaisperheen arki on välillä niin hektistä, ettei kirjaaminen tule päällimmäisenä mieleen. Kokeilu kirjausten tekemisestä aikaisempaa säännöllisemmin toi rytmiä arkeen ja syvensi paneutumista vaikeiden tilanteiden hallitsemiseen. Koulutuksen järjestämistä kirjaamisesta pidettiin ehdottomana ennen ohjelmiston pysyvää käyttöönottoa.

Pitää kirjata ammatillisesti ilman omia tulkintoja ja tunnelatauksia, kirjaamisen tapa on tärkeä ja se on haasteellinen tehtävä, johon pitää erikseen kouluttaa ihmiset. – – muuten me teemme mutu-havaintoja, dokumentointi luo faktatietoa.

Yhteiskunnallisesti sillä (kirjaamisella) voisi saada arvostusta ja näkyvyyttä työlle, toisille, että kyseessä on ihan oikea ammatti, jota ei voi kuka tahansa tehdä, vaikka ol- laankin tavallisia perheitä.

Sosiaalityöntekijöiden näkemys oli, että kirjaaminen lisää sijaisvanhempien tietoisuutta työn toteutamisesta arjessa ja auttaa heitä ammatillisessa kasvussa. Yhteistyön sujuminen vaatii sijaisvanhemmalta kykyä tuoda lapsen tilanne esille ammatillisesti tosiasioihin keskittyen. Sosiaalityöntekijät pitävät reflektiotaitoja oleellisena työssä. Perhehoitajan huolelliset kirjaukset tallentavat faktatietoa ja sosiaalityöntekijä saa realistisen tilannetiedon sijoitetun lapsen kehityksestä. ”Selvästi enemmän on kunnan hyötynäkökulma dokumentoinnissa ja sen hiljaisen tiedon saaminen esille.” Kirjaamalla sovellukseen sijaisvanhempi tuo esille myös omaa osaamistaan ja toimintatapoja, joita voidaan mallintaa koko verkoston käyttöön. Lisäksi se parantaa työn läpinäkyvyyttä todentaen sen haasteellisuuden ja vaikeudet sosiaalityöntekijöille. Perhehoitajat uskovat, että ammatillisuuden myötä myös työstä maksettavat palkkiot, kulukorvaukset ja eläke-edut paranevat.

5.7

Muita huomioita

Yhteiskunnallisen arvostuksen puute, sijaisvanhempien heikko taloudellinen tukeminen ja kritiikki uutta perhehoitolakia kohtaan nousivat haastatteluissa vahvasti esille. Sijaisvanhempien mielestä palkkiot ja kulukorvaukset ovat niin pieniä, että vain harva heistä pystyy jäämään kotiin hoitamaan lapsia ja eläkekertymä on riittämätön. Työstä maksettaviin korvauksiin toivottiin yhtenäistä käytäntöä valtakunnallisesti. Minimikorvaukset ovat lakisääteisiä, mutta monilla perheillä on paineita saada työstä suurempi korvaus. Porrastukset vaikeahoitoisten lasten hoitopalkkioissa nähtiin loukkuina, jotka saattavat houkuttella sijaisvanhempia hakemaan sijoitetulle lapselle sairaudesta johtuva diagnoosi saadakseen paremman tuen. Moni toivoi kattavaa peruspalkkiota ilman porrastuksia.

Toimeentulo päätoimisena sijaisvanhempana on tulevaisuudessa haaste, koska uusi perhehoitolaki rajaa radikaalisti sijoitettujen lasten määrää sijaisperheissä. Kukaan haastatelluista ei löytänyt uudesta laista mitään muuta positiivista, kuin muutokset ilmoittamisvelvollisuudessa, kun huoli lapsesta herää. Perhehoitoyksiköiden työntekijät nostivat esille tukiperheiden kirjaamistarpeet. Moni sijaisperhe toimii myös tukiperheenä ja lisäksi on paljon pelkästään tukiperheenä toimivia perheitä. Heidän kirjaamistarpeitaan ei ollut ohjelmiston suunnitteluvaiheessa huomioitu, mutta tukiperheosiot lisättiin ohjelmaan. Työntekijöiden mielestä myös tukiperhetoiminnasta on ”hyvä kirjata muutakin kuin lasten tuonti- ja hakuajat”. Tämän lyhyen kokeilun aikana ei kuitenkaan päästy kokeilemaan tukiperheen tekemää kirjaamista käytännössä.

Tällä hetkellä lastensuojelun systemaattista kirjaamista tekevät kuntien lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijät, joille se on lakisääteinen velvollisuus. Perhehoitoyksiköiden eri muodoissa tekemät merkinnät koskevat lähinnä sijaisperheiden ja sijoitettavien lasten sijoitusprosessia sekä sijaisperheiden tietojen manuaalista päivittämistä. Sijaisvanhemmista moni tekee oma-aloitteista kirjaamista itseään varten. Tutkimuksen mukaan kirjaamisen tarve ja halu liittyy usein sijoitetun lapsen haasteellisuuteen ja ongelmien määrään. Kirjaaminen on vähäisempää, mikäli sijoitettu lapsi ei ole erityisen haastava tai moniongelmainen.

Tutkimuksessa lähdettiin selvittämään perhehoidon kirjaamiseen kehitellyn ohjelmiston kokeilusta saatuja kokemuksia ja kirjaamisen vaikutuksia lastensuojelun perhehoitotyöhön. Haastatteluissa saimme monipuolisesti esille sijaisvanhemmuuden haasteita ja eri osapuolten näkemyksiä kirjaamisen hyödyistä sijoitetulle lapselle. Suurin osa sijaisvanhemmista oli toiminut perhehoitajana jo vuosia ja heillä oli työstä runsaasti kokemusta. Lastensuojelun työntekijöistä moni toimi myös sijaisvanhempana, joten he tarkastelivat kirjaamista useasta eri roolista käsin. Saimme koottua laadukkaan ja moniulotteisen tutkimusaineiston, joka vahvisti käsitystä kirjaamisen hyödyllisyydestä. Tutkimuksemme vahvistaa Häkälän ym. (2015) loppuraportissa kerrottuja ohjelmistokokeilun tuloksia, jotka ovat hyvin samansuuntaisia tämän tutkimuksen aineistosta nousevien näkemysten kanssa. Rantanen (2010, 126-129) on pro gradu-tutkielmassaan perehtynyt lastensuojelun kehittämishankkeisiin. Hänen mukaansa toimijoiden sitoutuminen hankkeeseen vaikuttaa motivaatioon ja tuloksiin. Kehittämistoiminnan ongelmana ovat usein liian pienet henkilö- ja aikaresurssit sekä riittämätön taloudellinen panostus. Tämän tutkimuksen ohjelmistokokeilu saatiin liitettyä osaksi mukana olevien henkilöiden omaa työtä ja arkea, jolloin se siirtyi suoraan käytäntöön. Näin mahdolliset muutokset ja kokeilun hyöty oli helpommin havaittavissa. Samalla ohjelmiston kehittäminen ja kokeilu toivat yhteen lastensuojelun sijoitusprosessin eri organisaatiot alueellisesti. Tämä vahvisti pienten kuntien mukaan pääsyä, joilla Rantasen (2010, 127-128) mukaan on pienemmät resurssit kehittämistoimintaan kuin isoilla kunnilla. Toiminnan juurruttaminen käytäntöön on helpompaa, kun kokeiluun osallistuivat varsinaista suorittavaa työtä tekevät henkilöt. Tämä tutkimus osoitti, että ohjelmiston edelleen kehittämiselle ja käyttöön ottamiselle on tarvetta. Eniten motivointia ja käytännön suunnittelua vaaditaan ohjelmiston yhdistämisessä osaksi kuntien sosiaalityöntekijöiden omia ohjelmistoja.

Lastensuojelun perhehoitoyksiköt olivat vahvasti mukana kehittämässä ohjelmistoa jo sen alkuvaiheessa. Heille ohjelmisto tarjoaisi toimivan työkalun ajantasaisen perherekisterin muodostamiseen joko alueellisesti tai laajemminkin tarpeen mukaan. Perhehoidon hankkeen loppuraportissa (Häkälä 2015, liite 5.) on liitteenä tietosuojavaltuutetun neuvoa antava kannanotto, jonka mukaan ”ylikunnalliset perhehoitoyksiköt voivat ylläpitää sijaisperherekisteriäpalvelun ostaneiden sosiaaliviranomaisten luukuun”. Rekisteri helpottaisi merkittävästi sopivan sijaisperheen löytämistä sijoitetulle lapselle. Sijaisvanhempien mahdollisuus päivittää omia tietojaan perheen tilanteen muutoksista ja lisäkoulutuksista pitäisi rekisterin aina ajan tasalla.

Sijoituksia purkautuu Janhusen (2008, 186) tutkimuksen mukaan eniten juuri alkuvaiheessa ensimmäisen vuoden aikana ja yleisin syy on sijaisvanhempien kokemus tuen puutteesta. Sijaisvanhemat toivoivat tiivistä tukea ja yhteistyötä sosiaalityöntekijöiltä, mutta käytännössä kokemukset vaihtelivat suuresti. Sosiaalityöntekijän tavoitettavuus oli oman tutkimuksemme mukaan vaihtelevaa ja osin heikkoa. Perhehoitoyksiköillä on vahva rooli sijaisvanhempien tukemisessa, koulutusten järjestämisessä ja perhehoidon kehittämisessä. Työntekijöiden mielestä ohjelmisto tarjoaisi heille oivallisen välineen sijaisperheen tuen kertomuksen rakentamiseen. Kertomus muodostuisi joko sijaisvanhempien omista tai perhehoitoyksikön työntekijän kirjauksista, joista näkyisi mitä tukea ja milloin perheet ovat saaneet. Sen avulla koulutusta ja tukea osattaisiin tarjota perheille säännöllisesti ja passiivisempia perheitä voitaisiin innostaa mukaan osallistumaan. Perhehoitoyksiköt järjestävät myös vertaistapaamisia, joita monet sijaisvanhempmat pitivät parhaina tukimuotoina. Keskustelu muiden sijaisvanhempien kanssa koettiin antoisana, vaikka yksittäisen lapsen asioista ei voida keskustella.

Kuntien sosiaalityöntekijät suhtautuivat nihkeimmin ohjelmiston olemassa oloon ja he myös kokeilivat ohjelmaa melko vähän käytännössä. Osasyynä vähäiseen kokeiluun oli oman työn kuormittavuus ja ennakkopelko työmäärän lisääntymisestä entisestään. Toiseksi kaikkien sijaisperheiden oma vastuusosiaalityöntekijä ei osallistunut kokeiluun, joten aitoa vuorovaikutusta ei päästy toteuttamaan. Teoksessa Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa (Mantila, Mikkonen ja Väinölä 2008, 17-21) esitellään perhehoidon kehittämishankkeiden tuloksena syntynyt Lastensuojelun perhehoidon työkirja, joka jakaa sijoituksen neljään prosessiin; lapsen, sijaisvanhempien, biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijän kasvu sijoituksen eri vaiheissa. Sosiaalityöntekijän prosessi lähtee uudenlaisten työskentelytapojen tarpeesta. Työkirjan mallissa perhehoidossa sosiaalityöntekijän tehtävänä on ohjata ja tukea lapsen, sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kasvu- ja tunneprosessia. Tiivis yhteistyö ja sijaisperheen tukeminen helpottuisi ohjelmiston käytön myötä, koska kirjauksista nousevat tarpeet ovat heti nähtävillä ja tarvittaviin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä ajoissa. Ohjelmisto olisi kuitenkin saatava luontevaksi osaksi sosiaalitoimen nykyistä ohjelmistoverkkoa. Siten sen päivittäminen ja seuraaminen olisi vähintäänkin viikottaista, eikä se jäisi irralliseksi osaksi prosessia.

Sijaisvanhemmille ohjelmisto toisi joustavuutta tiedonvälitykseen, koska kirjauksen tai viestin sosiaalityöntekijälle pystyi lähettämään vapaasti myös virka-ajan ulkopuolella. Akuuteissa kriisitilanteissa puhelin on edelleen nopea väline työntekijöiden tavoittelussa. Ohjelmistoa pidettiin välineenä, jonka kautta voidaan kommunikoida yksittäisen lapsen ja perheen asioissa turvallisesti ilman, että tietoturvallisuus ja salassapito vaarantuvat. Sijaisvanhemmilla on Perho-hankkeen raportin (Häkälä 2015, liite 5.) mukaan oikeus kerätä ja tallentaa sijoitetuista lapsista tietoja, jotka ovat palvelun antamisen kannalta tarpeellisia. Vaikka ohjelmiston käyttö ei kokonaan korvaa sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisia tapaamisia, voidaan sen kautta paremmin välittää sijaisperheen todellinen arki ja lapsen tilanne.

Kaikki haastatellut kertoivat kirjoittamisen jäsentävän omia ajatuksia ja selkeyttävän ongelmatilanteiden ratkaisemista. Kirjoitettuihin asioihin voi aina palata ja niitä uudelleen analysoimalla sieltä avautuu uusia näkökulmia, jotka auttavat eteenpäin pääsyssä. Ohjelmistossa kirjaukset säilyvät aikajärjestyksessä, eikä ole pelkoa, että niitä pääsevät lukemaan ulkopuoliset. Mantilan ym. (2008,

20) kirjassa sijaisvanhemmuutta verrataan tavalliseen vanhemmuuteen kasvamisena ja samaan aikaan ammatin oppimisena. Sijaisvanhemmuudessa täytyy kasvaa selkeään rooliin, jossa ymmärretään suhde sosiaalityöhön, lastensuojelulakiin ja lasten biologisiin vanhempiin. Aino Kääriäisen (2011-09-30) mukaan kirjoittajan taito ja kyky esittää asiat sekä säännöllinen kirjaaminen mahdollisimman realistisesti vaikuttavat päätöksiin lapsen asioista. Kirjauksista muodostuu lukijalle todellisuus ja lapsen tilannetta arvioidaan niiden avulla. Kirjaaminen on aina valintoja ja on mietittävä kenelle kaikille asioita kirjoitetaan. Kaikki vastaajat toivoivat koulutusta kirjaamiseen, koska osalle sijaisvanhempia se on uusi asia. Lastensuojelun käsikirjan (THL 2015) mukaan oleellista on kirjata faktatietoa sijoitusprosessista. Sijaisvanhemmilla on halu ja toive kirjata myös lapsen arkielämän tärkeitä vaiheita häntä itseään varten. Ohjelmistoa kehitettäessä on yhteisesti mietittävä miten nämä molemmat saadaan toteutettua. Voisiko ohjelmisto sisältää erilliset osiot virallisille kirjauksille ja lapsen historiatiedoille omansa.

Kääriäinen ym. (2006, 9) toteaa, että lastensuojelutyössä asiakirjojen kirjoittaminen on välttämätön osa työtä, sillä hyvä asiakastyön kirjaaminen palvelee työn suunnittelua ja arviointia. Sijaisvanhempien tekemät kirjatukset lapsen arkipäivän tilanteista ja onnistumisista rakentavat monia vaikeuksia kokeneelle lapselle valoisampaa tarinaa. Tutkimus osoitti, että ohjelmiston avulla olisi mahdollista tallentaa yhteen tiedostoon lapsesta vuosien aikana kertyvä tieto. Näin elämänhistoria kaikkine vaiheineen olisi yhtenäisenä kertomuksena luettavissa, kun lapsi varttuu ja aikuistuu. Nykyisellään tietoa on sirpaleina eri viranomaisten omissa järjestelmissä. Kirjaaminen parantaa perhehoitajan oikeusturvaa merkittävästi. Sijoitus herättää ristiriitaisia tunteita osapuolissa, mutta kirjausten avulla sijaisvanhempi voi todentaa aikaisempia tapahtumia, mikäli siihen tulee tarvetta.

Suurin osa haastatelluista piti mahdollisena lapsen osallistumista kirjausten tekemiseen, mutta menetelmät on harkittava lapsen iän mukaan. Lastensuojelun käsikirjan (THL 2015) mukaan lapsen mielipide tulee aina selvittää iän ja kehitystason mukaisesti, eikä siihen ole ikärajaa. Osallisuuden katsotaan muodostuvan osista, joihin kuuluvat muun muassa mahdollisuus ilmaista omia ajatuksia, vaikuttaa työskentelyprosessiin ja saada tukea ja apua oman mielipiteen ilmaisemiseen. Sijaisperheessä on oivallinen tilaisuus opettaa lapselle vaikuttamisen taitoja ja tukea kasvua kohti aktiivista kansalaisuutta.

Oman taustan ja historiatiedon merkitys lapsen terveelle kehitykselle on merkittävä. Lapselle on tärkeää hahmottaa oma paikkansa sukupolvien ketjussa. Hänen oma tarinansa muodostuu sekä hyvis-
tä että huonoista kertomuksista ja hänen on saatava tunne hyväksytyksi tulemisesta omana itsenään. (Barkman ja Janhunen 2005, 127-131.) Osa haastatelluista suhtautui epäilevästi lapsen mahdollisuuteen kirjata suoraan ohjelmistoon. Nykyajan lapset ja nuoret ovat kuitenkin tottuneet käyttämään tietotekniikkaa hyväksi ja se on heille luonteva väline itsensä ilmaisemiseen. Pienten lasten osalta voitaisiin käyttää erilaisia kuvakkeita ja liittää ohjelmistoon heidän omia tuotoksiaan esimerkiksi videoina tai valokuvina. Ohjelmistoa kehitettäessä tulee huomioida, että lapsilla on itsenäisesti vain rajattu oikeus nähdä ohjelmiston sisältö.

Sijoitetun lapsen biologisten vanhempien rooli nousi esille sijaisvanhempien ja perhehoitoyksiköiden työntekijöiden puheenvuoroista. Hoikkalan ja Heinosen (2013, 43-44) mukaan biologiset vanhemmat kokevat jäävänsä yksin ja saadun tuen olevan liian hajanaista. Heidän mukaansa mikään taho ei ota selkeästi vastuuta biologisten vanhempien kanssa tehtävästä työstä. Vastuun katsottiin kuuluvan ensisijaisesti sosiaalityöntekijöille, mutta he eivät työn kuormittavuuden vuoksi pysty sitä hoitamaan. Tutkimuksemme mukaan sijaisvanhemmat kokivat, että biologisten vanhempien tukemisen jää liian usein heidän tehtäväksi. He tiedostavat yhteydenpidon lapsen biologisiin vanhempiin ja muuhun lähiyhteisöön tärkeäksi. Toisaalta se herättää heissä ristiriitaisia tunteita, koska kotiolot ovat olleet lasta vahingoittavia eikä yhteydenpito ole aina mahdollista johtuen biologisten vanhempien omasta elämäntilanteesta.

Kääriäisen (2011-09-30) mukaan asiakkaan ottaminen mukaan kirjaamiseen lisää hänen luottamustaan prosessiin ja hälventää ennakkoluuloja. Tutkimuksen mukaan ohjelmisto olisi biologisille vanhemmille neutraali kanava seurata lapsen kasvua ja saada tietoa lapsen kuulumisista. Lisäksi pidettiin mahdollisena biologisten vanhempien omaa kirjaamis- tai viestin lähettämismahdollisuutta ohjelmiston kautta sitten, kun heillä on voimavaroja ja kykyä olla osallisena lapsen elämässä. Yhteydenpidon säilymisellä on merkitystä, jos lapsen paluu omaan perheeseen tulisi ajankohtaiseksi. Jälkihuoltotilanteessa, kun lapsi itsenäistyy sijaisperheestä, hänellä voisi olla valmiina muutakin tukiverkostoa kuin sijaisperhe.

Tutkimus osoitti, että kaikki osapuolet toivovat perhehoitotyön saavan lisää ammatillista arvostusta. Työhön toivotaan läpinäkyvyyttä ja valvontaa, joka varmistaisi perhehoidon laadun. Kirjaaminen toisi näkyväksi sijaisvanhempien työtä, osaamista ja hiljaista tietoa, joita voitaisiin huomioida perhehoidon työmenetelmiä kehitettäessä. Ammatillisuuden myötä sijaisvanhempien taloudellista tukea olisi perusteltua parantaa ja turvata heille riittävä eläke. Valvontaa kehittämällä varmistetaan perhehoitotyön tekeminen oikeista syistä suunnitelmallisesti ja yhteneväisin toimintatavoin.

Ohjelmistokokeilussa aloitettiin uusien toimintatapojen juurruttaminen käytäntöön maakunnallisesti lastensuojelutyön toimijoiden yhteistyönä. Ohjelmiston jatkokehittäminen toimivaksi työvälineeksi olisi paikallaan mahdollisimman pian. Tutkimuksessa ilmeni, että ohjelmistossa koettiin olevan joitakin turhia tai päällekkäisiä osioita esimerkiksi hoito- ja kasvatussuunnitelman osalta. Toisaalta siihen kaivattiin tukiperheiden huomioimista, jotta sitäkin työtä päästäisiin kirjaamaan. Sijaisvanhempien koulutusta kirjaamiseen on kehitettävä joko osaksi PRIDE –valmennusta tai erikseen toteutettavana.

Onnistunut sijoitus vaatii kaikkien osapuolten rakentavaa yhteistyötä, jonka keskiössä on lapsi ja hänen etunsa. Lapsen edun mukaiset päätökset eivät aina ole kaikille mieluisia. Avoimen tiedonvälityksen kautta syntyvä luottamuksellinen suhde voisi auttaa ainakin osaa biologisista vanhemmista ajan myötä hyväksymään huostaanotto. Sijoitetulle lapselle on tärkeää kokemus, että hän saa luvan kiintyä uuteen sijaisperheeseen. Toimiva yhteistyö luo lapselle turvallisen ja aukottoman tukiverkoston, jossa päätökset perustuvat yhteiseen ja ajantasaiseen tietoon lapsen tilanteesta. Tukiverkostossa on oltava riittävä ammattitaito ja vastuut selkeästi jaettuna niin, että sijaisvanhemmille ja sijoitetulle lapselle sekä tarvittaessa hänen vanhemmilleen voidaan tarjota riittävät ja oikea-aikaiset palvelut.

Tutkimus oli ajankohtainen, koska nykysuuntauksen mukaan lastensuojelussa korostetaan huostaanottotilanteessa lapsen sijoittamista perhehoitoon ensisijaisena vaihtoehtona. Yhteiskunnallisesti on merkittävää tutkia perhehoitoa muutenkin, kuin sijaisvanhempien kokemuksena työn haastavuudesta tai sijoitettujen lasten kokemuksina itse huostaanottotilanteista. Kuten tutkimuksessakin todettiin, sijaisvanhempien motiivit saattavat vaihdella, joten on tärkeää kehittää välineitä ja toimintatapoja sijaishuollon valvontaan ja laadun varmistamiseen. Samalla työn läpinäkyvyys lisää sen arvostusta ja ammatillisuutta.

Molemmilla tutkijoilla on kosketuspintaa sijaishuoltoon ja aihe oli sen vuoksi meille läheinen. Aineistosta nousi esille hyvin monipuolisesti näkemyksiä lasten perhehoidosta. Sen vuoksi oli välillä haastavaa pysyttäytyä tutkimuskysymysten teemoissa. Aineistosta olisi löytynyt muitakin mielenkiintoisia näkökulmia. Etenkin eri osapuolten esille nostama kysymys biologisten vanhempien asemasta ja tukemisesta oli meille pienoinen yllätys. Toisaalta sen merkitys avautui meille, kun tutkimme lähdeaineistoa. Viime vuosien selvitykset ja tutkimukset osoittavat selvästi biologisten vanhempien hädän ja toisaalta puutteet heidän auttamisessaan.

E erityisen antoisaa oli lähteä tutkimuksessa selvittämään kokonaan uudenlaisen toimintatavan vaikutuksia käytännön työhön. Tutkimushaastatteluihin valmistautuminen ja niiden toteutus oli haastavaa, koska oman aikataulumme sovittaminen hankkeen loppuvaiheeseen satoi meitä ajallisesti. Saimme kuitenkin työstettyä teemahaastattelujen kysymykset mielestämme kohtuullisesti. Kysymysrunko on mielestämme onnistunut, mutta etukäteen ei pysty ennustamaan haastattelun kulkua. Sen vuoksi tarkkoihin ja oikeisiin tarkentaviin apukysymyksiin oli mahdotonta ennalta varautua. Lisäksi oli haastavaa pysyttäytyä koko haastattelun ajan kysymyksissä, joihin ei voinut vastata vain kyllä tai ei. Oli keskittyttävä hakemaan kokemustietoa erilaisin miten ja miksi kysymyksiin, joka oli vähäpuheisemman haastateltavan kohdalla välillä vaikeaa.

Haastateltavien kiireistä johtuen jouduimme luopumaan osin henkilökohtaisista haastattelutapaamisista. Puhelinhaastattelut sujuivat kuitenkin hyvin, koska olimme jo puhuneet haastateltavien kanssa aikaisemmin puhelimesta ja osan tavanneet ohjelmiston koulutusvaiheessa. Sillä oli merkitystä haastattelun onnistumisen ja luontevuuden kannalta. Ryhmähaastattelu onnistui yli odotusten ja sen anti oli merkittävä, koska vuorovaikutuksessa ryhmän jäsenten kesken syntyi uusia näkökulmia kirjaamisen tarkasteluun.

Kokonaisuutena opinnäytetyöprosessi tarjosi haasteita ja analysointivaihe sekä tulosten kirjoittaminen veivät aikaa. Toisaalta riittävän pitkä aika ja tulosten moneen kertaan läpikäyminen auttoi löytämään sieltä kirjaamiskokeilun olennaisimmat asiat. Aineiston moneen kertaan läpikäyminen vahvisti yhteistä käsitystä tärkeistä ilmiöistä ja helpotti tutkimuskysymyksiin keskittymistä. Teorialähteiden runsaaseen viidakkoon eksyminen oli monesti lähellä, mutta toisaalta varsinaisesta kirjaamisesta ei tutkimusaineistoa ole. Rajaaminen ja keskittyminen tutkimuskysymyksiin auttoivat tässäkin.

Prosessi opetti meille pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä sekä työn keskeneräisyyden sietämistä. Parityöskentelyssä henkilöiden erilainen tapa työskennellä ja eritahtiin menevät henkilökohtaiset työ- ja opiskelupaineet veivät energiaa ja vaativat sietokykyä. Olemme kuitenkin tyytyväisiä yhteiseen lopputulokseen. Etukäteen mietimme riskitekijäksi aiheen muodostumista liian henkilökohtaiseksi. Kerätty tutkimusaineisto liittyi kuitenkin kirjaamisen teemaan niin läheisesti, ettei sitä vaaraa ollut. Esimerkiksi tukiperheenä toimisesta saadut omat kokemukset vain vahvistivat haastateltujen näkemyksiä sijaisvanhemmuusdeta ja kirjaamisen tarpeellisuudesta.

Tutkimuksemme vahvistaa toimeksiantajan hankkeen kautta saatuja kokemuksia kirjaamisen hyödyistä ja merkityksestä perhehoidon kehittämiseksi. Toivomme, että perhehoitoon tekeillä olevissa laatusuosituksissa huomioidaan monipuolisesti kaikkien osapuolten tarpeet. Vuonna 2004 julkaistuisa sijaishuollon laatukriteereissä keskitytään sijoitusprosessiin ja sen arviointiin. Laatusuositusten lisäksi on mielestämme tärkeää yhtenäistää perhehoidon toimintatapoja ja yhteistyötapoja valtakunnallisesti. Perhehoidossa tulisi ottaa vahvemmin huomioon biologisten vanhempien tukeminen ja määritellä vastuutahot. Myös tukiperhetoiminta ja sijoitettuna olleiden nuorten jälkihuolto tulisi huomioida paremmin ja sisällyttää ne ohjelmistoon. Itsenäistyvän nuoren jälkihuollon onnistumisen kannalta kontaktien säilyminen etenkin omaan lähiyhteisöön tulisi mahdollisuuksien mukaan turvata ja siinä voitaisiin hyödyntää ohjelmistoa.

Tutkimus osoittaa, että ohjelmiston kehittäminen on kaikkien toimijoiden kannalta hyödyllistä. Samalla toivomme, että vastaavia kokeiluja toteutettaisiin vertailun vuoksi muuallakin Suomessa. Niistä tehtyjen uusien tutkimusten tuloksia vertailemalla voitaisiin varmistaa ohjelmiston kehittämisen kannalta olennaiset osiot ja niiden sisältö. Perho-hankkeen loppuraportissa (Häkälä ym. 2015, 98-99) todettiin myös jatkokehittämiseksi olevan tarvetta. Etenkin muutokset sosiaalihuolto- ja perhehoito-laeissa sekä perhehoitoyksiköiden tarpeet tulisi huomioida. Lisäksi todettiin, että ohjelmisto olisi kehitettävissä soveltumaan myös esimerkiksi vanhusten ja vammaisten perhehoidossa.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- BAKKETEIG, Elisiv. How do youth in foster care experience reading their own case files? Lasten kokemuksia asiakirjojen lukemisesta. Tutkimusseminaarin koosteessa: HEINO, Tarja 2014-06-10. Nordic After Care Conference in Helsinki 2013. Lastensuojelun jälkihuolto pohjoismaisen tutkimuksen aiheena. [verkkosivusto]. [Viitattu 2016-02-28.] Saatavissa: <http://www.allipaasikivensaatio.com/userData/alli-paasikiven-saatio-8ii/apuraharaportti2013-pohjoismainen-tutkijaryhma.pdf>
- BARDY, Marjatta, HEINO, Tarja. 2013. Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: Paniikista toivoon ja näköalat auki. Julkaisussa: BARDY, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere. 13 – 42.
- BARKMAN, Johanna ja JANHUNEN, Tarja 2005. Lapsi syntyy syyskuun sateeseen. Julkaisussa: HEINO, Tarja, KEKKONEN, Marjatta, ja KÖNKÖNEN, Päivi 2005. Lapsuuden kudelmaa. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino.
- ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITTO. Asiaa lastensuojelusta [verkkosivusto]. [Viitattu 2016-02-03.] Saatavissa: http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/asiaa_lastensuojelusta/mita_lastensuojelu_on/mita_tarkoittaa_apsen_etu/
- HEINO, Tarja 2014-06-10. Lastensuojelun jälkihuolto pohjoismaisen tutkimuksen aiheena. After Care Research Conference in August in Helsinki, Finland 22.-23.8.2013. [tutkimusseminaari]. [Viitattu 2016-02-25.] Saatavissa: <http://www.allipaasikivensaatio.com/userData/alli-paasikiven-saatio-8ii/apuraharaportti2013-pohjoismainen-tutkijaryhma.pdf>
- HIRSJÄRVI, Sirkka ja HURME, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna Raamattutrukikoda. Gaudeamus Helsinki University Press.
- HIRSJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko ja SAJAVAARA, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud.painos. Hämeenlinna. Kärjsten Kirjapaino Oy.
- HOIKKALA, Susanna ja HEINONEN, Hanna 2013. Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki. Lastensuojelun Keskusliitto. [Viitattu 2016-02-25.] Saatavissa: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistamiseen_lastensuojelussa.pdf
- HOTARI, Kaisa-Elina, ORANEN, Mikko ja PÖSÖ, Tarja. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Julkaisussa: BARDY, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere. Suomen yliopistopaino Oy. 149-164.
- HUOVINEN, Susanna 2014-11-13. Valtakunnalliset lastensuojelun perhehoidon päivät. Puhe. [Viitattu 2016-02-25.] Saatavissa: <http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/perhehoidonpaivat/tyopajat/huovinen.pdf>
- HÄNNINEN, Stiina 2016. Rakasta, kärsi ja uskalla. Ryhdyin sijaisäidiksi. Helsinki. Kirjapaja.
- HÄKÄLÄ, Niina ja LEHMUSKOSKI, Antero 2015. Uudistuva tiedonhallinta lastensuojelun perhehoidossa. Perho-hankkeen loppuraportti. Itä-Savon sosiaalialan osaamiskeskus. [Viitattu 2016-01-25.] Saatavissa: <http://www.isonet.fi/documents/10510/31325/Perho-loppuraportti+230615/92f7c851-ec02-448b-a7ad-9e887ee53d50>
- ISO 2013. Perho-hanke. Perhehoidon alueellinen toimintamalli ja osallistavan kirjaamisen edellytykset. Hankesuunnitelma 30.9.2013. [verkkoaineisto.] [Viitattu 2016-01-25.] Saatavissa: http://www.thl.fi/attachments/tiedonhallinta/perho_hankesuunnitelma.pdf
- ISO 2015. ITÄ-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS. [verkkosivusto]. [Viitattu 2016-01-25.] Saatavissa: <http://www.isonet.fi/web/guest/organisaatio>
- JANHUNEN, Tarja 2008. Uskallanko kiintyä lapseen? Julkaisussa: ARKIMIES, Kirsikka. Terveisiä sijaisperheestä. Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki. Kirjapaja.

KALLAND, Mirjam 2011. Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Julkaisussa: SINKKONEN, Jari ja KALLAND, Mirjam (toim.) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen. Helsinki. WSOY Pro Oy.

KANANEN, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Juvenes Print.

KUOPPALA, Tuula ja SÄKKINEN, Salla 2011. Lastensuojelu 2010. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2011. THL:n tilastoraportti. [Viitattu 2016-02-03.] Saatavissa: http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf

KUOPPALA, Tuula ja SÄKKINEN, Salla 2015. Lastensuojelu 2015. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2015. THL:n tilastoraportti. [Viitattu 2016-02-03.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4

KÄÄRIÄINEN, Aino. 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Julkaisussa: FORSBERG, Hannele, RITALA-KOSKINEN, Aino ja TÖRRÖNEN, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. WS Bookwell Oy Juva. 45 – 68.

KÄÄRIÄINEN, Aino, LEINONEN, Ansa ja METSÄRANTA, Hannele. 2006. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. 2. painos. Helsinki. Yliopistopaino.

KÄÄRIÄINEN, Aino 2011-09-30. Miten dokumentoinnilla voidaan vaikuttaa? [diaesitys]. [Viitattu 2016-02-10.] Saatavissa: http://www.socca.fi/files/1427/Aino_Kaariainen_Dokumentoinnilla_vaikuttaminen.pdf

LAASONEN, Maarit, KÄÄRIÄINEN, Aino, PENTTILÄ, Marja, TAPOLA-HAAPALA, Maria, SAHALA, Heli, KÄRKI, Jarmo ja JÄPPINEN, Anu. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL:n raportti. 54/2011. Tampere. Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy. verkkojulkaisu. [Viitattu 2016-01-10.] Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>

LAKI HENKILÖTIETOLAISTA. L 1999/523. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-04-17.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>

LAKI LASTENSUOJELULAISTA. L 2007/741. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-01-16.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9>

LAKI PERHEHOITOLAISTA. L 2015/263. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-04-17.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>

LAKI SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTOIMINNASTA. L 2001/1230. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-01-16.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20011230>

LAKI SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAAN ASEMASTA JA OIKEUKSISTA. L 2001/812. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-04-17.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2000/20000812>

LAKI SUOMEN PERUSTUSLAISTA. L 1999/731. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-01-16.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

LAKI VIRANOMAISTEN TOIMINNAN JULKISUUDESTA. L 1999/621. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

LAKI YKSITYISISTÄ SOSIAALIPALVELUISTA. L 922/2011. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-02-03.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110922>

LANDGREN, Saana ja PESONEN, Tiia 2015. Vastavalmistuneiden urapolut 2014. Vuosina 2012-2013 valmistuneiden Talentian jäsenten sijoittuminen työelämään. [verkkoinfo]. [Viitattu 2016-02-03.] Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/4320/Urapolku_2014_Verkkoversio.pdf

LARROS, Heini 2014-10-21. Lapsen etu. Siitä puhutaan paljon, mutta tietääkö lakikaan, mikä se on? Suomen Laki. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2016-02-03.] Saatavissa:

<http://www.suomenlaki.com/juristikirje/lapsen+etusiita+puhutaan+paljon+mutta+tietaa+lakikaa+n+mika+se+on/a2272297>

LAVIKAINEN, Marjo, PUUSTINEN-KORHONEN, Aila ja RUUSKANEN, Kristiina 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Tampere. Suomen Yliopistopaino. [Viitattu 2016-01-10.] Saatavissa:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

MANTILA, Ritva, MIKKONEN, Marjo ja VÄINÖLÄ, LeenaMaaria 2008. Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2008:6. Helsinki. Savion kirjapaino. [Viitattu 2016-01-10.] Saatavissa: http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01/08_06_onnistuneen_sijoituksen_silta.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01

PESÄPUU ry 2015. Lastensuojelun erityisosaamiskeskus. [verkkoaineisto]. [Viitattu 2016-01-10.] Saatavissa:

http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/pride/pride_paivitykset_300608/2_kouluttajan_opas_kalvot_280608.pdf

PUUSTINEN-KORHONEN, Aila 2013. Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset. Kuntaliiton verkkojulkaisu. [Viitattu 2016-01-14.] Saatavissa:

<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2013/03/Documents/Lastensuojeluraportti.pdf>

PUUSTINEN-KORHONEN, Aila 2013-08-12. Lastensuojelulakiin, perhehoitajalakiin ja omaishoitajalakiin on tullut muutoksia. Kuntaliiton verkkosivusto. [Viitattu 2016-02-10.] Saatavissa:

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lastensuojelu/lakimuutokset/Sivut/default.aspx>

RANTANEN, Anna-Kaisa 2010. Monitoimijuus lastensuojelun kehittämishankkeissa. Tampereen yliopisto. Porin yksikkö. Yhteiskuntieteilinen tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. [Viitattu 2016-02-25.] Saatavissa:

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81735/gradu04416.pdf?sequence=1>

SAARANEN-KAUPPINEN, Anita ja PUUSNIEKKA, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 2016-02-14.] Saatavissa: <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>

SARIOLA, Satu. 2014. Sijaisvanhemmuus tuntoina ja tarinoina. Narratiivinen tutkimus perhehoidon haasteista ja arjen sankareista. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Pro gradu. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44330/URN:NBN:fi:jyu-201409252863.pdf?sequence=1>

SHIERMAN, Joan F. 2009. Improving Children's Experiences in Foster Care. Foster parent ideas. Professor Emerita. School of Social Work. Portland State University. [verkkoartikkeli]. [Viitattu 2016-02-24.] The Forum on Public Policy. Saatavissa:

<http://forumonpublicpolicy.com/spring09papers/archivespr09/shireman.pdf>

STM 2014a. Toimiva lastensuojelu. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014 -2019. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:19. [Viitattu 2016-02-07.] Saatavissa:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116168/URN_ISBN_978-952-00-3496-2.pdf?sequence=1

STM 2014b. Perhehoidon laatusuositus –työryhmä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. STM 127:00/2014. [Viitattu 2016-01-10.] Saatavissa:

http://www.hare.vn.fi/upload/asiakirjat/20796/238398_Asettamis%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_STM127_00_2014.pdf

THL 2015. Lastensuojelun käsikirja. [verkkosivusto]. [Viitattu 2014-04-17.] Saatavissa:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

TUOMI, Jouni ja SARAJÄRVI, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud.laitos. Helsinki. Tammi.

UNICEF. Yleissopimus lapsen oikeuksista. [verkkosivusto]. [Viitattu 2016-01-10.] Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

LIITE 1: ALOITUSKYSELY OHJELMISTOKOULUTUKSEEN OSALLISTUJILLE

Tällä kyselylomakkeella kartoitamme koulutukseen osallistuvien aloitustunnelmia.

Alla on kolme kysymystä, joihin toivomme sinun vastaavan omin sanoin.

1. Mitä odotuksia ja toiveita sinulla oli kirjaamiseen ja atk-ohjelmaan liittyen ennen tätä koulutusta?

2. Miten tässä vaiheessa ajattelet ohjelman käytön auttavan sinua käytännön työssäsi perhehoitajana?

3. Minkä arvelet olevan haasteellista itsellesi ohjelmistokokeilun aikana?

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO 1

TAUSTAA

1. Kuinka kauan olet toiminut perhehoitajana?
2. Työskenteletkö yksin perhehoitajana vai onko puoliso mukana?
3. Oletteko käyneet PRIDE-valmennuksen?
  - a. milloin?
  - b. onko siitä ollut hyötyä?
4. Montako lasta perheessä on sijoitettuna tällä hetkellä?
5. Oletko kirjannut työtäsi ennen ohjelman kokeilua?
  - a. miten olet toteuttanut sen
  - b. milloin aloitit kirjaamisen
  - c. miksi aloitit

OHJELMAN KÄYTTÖÖNOTTO JA KIRJAAMINEN

6. Kuvaile kokemuksiasi tai tuntemuksiasi kirjaamisohjelman käyttöön ottamisesta?
  - a. oliko vaikeaa / helppoa / outoa / aivan uutta
  - b. miksi
  - c. minkälaista tukea tarvitsit ohjelman käytössä
    - i. mistä sait sitä
7. Miten olet käytännössä tehnyt kirjaamisen?
  - a. jos molemmat puoliset ovat perhehoitajia niin kuka kirjaa vai molemmatko
  - b. milloin olet tehnyt kirjaukset
    - i. kellonaika
    - ii. montako kertaa viikossa
  - c. mikä oli kirjaamisessa vaikeaa tai haastavaa
    - i. miksi
  - d. mikä oli helppoa
    - i. miksi
8. Mitä odotuksia sinulla oli ohjelmasta?
  - a. miten ohjelma vastasi niihin

TIEDONKULKU TOIMIJOIDEN VÄLILLÄ

9. Miten pidit yhteyttä sosiaalityöntekijöihin ennen ohjelmiston käyttöä?
  - a. miten toimit vaikeissa tilanteissa aikaisemmin
10. Miten ohjelmiston käyttö on muuttanut yhteydenpitoa?
  - a. miten usein olet ollut yhteydessä sosiaalityöntekijään
  - b. miten ohjelmisto on muuttanut toimintatapaa ongelmatilanteissa
11. Mitä muita tärkeitä yhteistyötahoja sinulla on?
  - i. miten pidät yhteyttä heihin
  - ii. miten ohjelmasta voisi olla hyötyä yhteydenpidossa heihin

TUKI JA OHJAUS PERHETYÖSSÄ

12. Miten koet saaneesi tukea sosiaalityöntekijöiltä perhehoitotyöhön ennen ohjelmiston käyttöä?
  - a. miten ohjelmisto on muuttanut tilannetta
    - i. mitä parannusta on tapahtunut

ii. mitä korjattavaa vielä löytyy

13. Mitä muuta tukea koet tarvitsevasi?

- i. esim. vertaistuki, koulutus, työnohjaus
- b. Miten toimit saadaksesi tukea ja apua
- c. Miten tuen saamista voidaan parantaa tätä ohjelmistoa käyttämällä

VAIKUTUS OMAAN TYÖHÖN JA OSAAMISEEN

14. Mitkä ovat sinun mielestäsi perhehoitotyön suurimmat haasteet?

- a. yksi
- b. kaksi
- c. kolme

15. Mitä muutoksia ohjelman käyttö ja kirjaaminen voivat tuoda em. haasteisiin?

- a. helpotusta / parannusta
- b. haastetta / vaikeutta

16. Miten kirjaaminen on vaikuttanut hoito- ja kasvatussuunnitelman seuraamiseen ja päivittämiseen?

■

17. Miten kirjaaminen on vaikuttanut itse perhehoitotyön tekemiseen arjessa?

- a. mitä etua, hyötyä
- b. mitä huonoa tai haittaa

18. Mitä asioita olet kirjannut?

- a. miten olet tehnyt kirjaukset
- b. minkälaista apua ja tukea tarvitset kirjausten tekemiseen

19. Mitä hyötyä koet ohjelman käytöstä olevan sinulle henkilökohtaisesti?

20. Miten ohjelmaa voisi sinun mielestäsi hyödyntää sijoitetun lapsen etua ajatellen?

- a. miten ohjelma voisi parantaa lapsen osallisuutta
- b. miten lapsi voisi olla osallisena kirjaamisessa
- c. entä biologiset vanhemmat, miten he voisivat hyötyä ohjelmasta

21. Mitä kehitettäviä asioita löysit ohjelman sisällöstä kokeilun aikana?

LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO 2 SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

TAUSTAA

22. Kuinka kauan olet toiminut sosiaalityöntekijänä?
23. Miten kauan olet työskennellyt sijaishuollossa?
24. Missä työskentelet tällä hetkellä?
25. Miten olet kirjannut työtäsi ennen tätä ohjelmistokokeilua?
  - a. miten olet toteuttanut sen
  - b. milloin aloitit kirjaamisen
  - c. miksi aloitit

OHJELMAN KÄYTTÖÖNOTTO JA KIRJAAMINEN

26. Kuvaile kokemuksiasi tai tuntemuksiasi tämän kokeilunohjelman toteuttamisesta?
  - a. oliko vaikeaa / helppoa /outoa / aivan uutta
  - b. miksi
  - c. minkälaista tukea tarvitsit ohjelman käytössä
    - i. mistä sait sitä
27. Millä tavalla kokeilu vaikutti päivittäiseen tai viikottaiseen työmäärään?
  - a. vähentynyt, mitkä työt ovat vähentyneet
  - b. lisääntynyt, mitkä työt lisääntyneet
28. Miten olet käytännössä tehnyt kokeilun kirjaamisen?
  - a. milloin olet tehnyt kirjaukset
    - i. kellonaika
    - ii. montako kertaa viikossa
  - b. mikä oli kirjaamisessa vaikeaa tai haastavaa
    - i. miksi
  - c. mikä oli helppoa
    - i. miksi
29. Mitä odotuksia sinulla oli ohjelmasta?
  - a. miten ohjelma vastasi niihin

TIEDONKULKU TOIMIJOIDEN VÄLILLÄ

30. Miten pidit yhteyttä perhehoitajiin ennen ohjelmiston käyttöä?
  - a. miten toimit vaikeissa tilanteissa aikaisemmin
31. Miten ohjelmiston käyttö on muuttanut yhteydenpitoa?
  - a. miten usein olet ollut yhteydessä tai laittanut viestiä perhehoitajalle
  - b. miten ohjelmisto on muuttanut toimintatapaa ongelmatilanteissa
32. Mitä muita tärkeitä sijaishuollon yhteistyötahoja sinulla on?
  - i. miten pidät yhteyttä heihin
  - ii. miten ohjelmasta voisi olla hyötyä yhteydenpidossa heihin

TUKI JA OHJAUS PERHETYÖSSÄ

33. Miten koet ohjelman käytön vaikuttavan perhehoitajan työn tekemiseen
  - a. miten ohjelmisto on muuttanut tilannetta, esim. tuen saaminen, akuutit ongelmat
    - i. mitä parannusta on tapahtunut
    - ii. mitä korjattavaa vielä löytyy

34. Miten arvelet, että ohjelman avulla voidaan vaikuttaa perhehoitajan ammatillisen osaamisen karttumiseen ja vahvistumiseen?
- i. esim. vertaistuki, koulutus, työnohjaus
  - ii. sijoituksen onnistuminen
- b. Miten toimit saadaksesi tukea ja apua
- c. Miten tuen saamista voidaan parantaa tätä ohjelmistoa käyttämällä

VAIKUTUS PERHEHOITAJAN OMAAN TYÖHÖN JA OSAAMISEEN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN NÄKÖKULMASTA; ARVIOI NÄITÄ SOSIAALITYÖNTEKIJÄN NÄKÖKULMASTA

35. Mitkä ovat sinun mielestäsi perhehoitotyön suurimmat haasteet?
- a. yksi
  - b. kaksi
  - c. kolme
36. Mitä muutoksia ohjelman käyttö ja kirjaaminen voivat tuoda em. haasteisiin?
- a. helpotusta / parannusta
  - b. haastetta / vaikeutta
37. Miten kirjaaminen on vaikuttanut hoito- ja kasvatussuunnitelman seuraamiseen ja päivittämiseen?
38. Miten kirjaaminen on vaikuttanut itse perhehoitotyön tekemiseen arjessa?
- a. mitä etua, hyötyä
  - b. mitä huonoa tai haittaa
39. Mitä asioita perhehoitajan tulisi sinun mielestäsi kirjata päivittäin / viikoittain?
- a.
  - b. minkälaista apua ja tukea arvelet heidän tarvitsevan kirjausten tekemiseen
40. Mitä hyötyä / merkitystä dokumentoinnilla sinun mielestäsi on koko sijoitusprosessin onnistumisen kannalta?
41. Miten ohjelmaa voisi sinun mielestäsi hyödyntää sijoitetun lapsen etua ajatellen?
- a. miten ohjelma voisi parantaa lapsen osallisuutta
  - b. miten lapsi voisi olla osallisena kirjaamisessa
  - c. entä biologiset vanhemmat, miten he voisivat hyötyä ohjelmasta
42. Mitä muita kehitettäviä asioita löysit ohjelman sisällöstä kokeilun aikana?

